

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ДЕВДЮК ІВАННА ВАСИЛІВНА

УДК 82.091(=161.2=111)-3'42"1920/1939"

**ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ДИСКУРС
В УКРАЇНСЬКІЙ ТА БРИТАНСЬКІЙ ПРОЗІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора філологічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є монографія.

Роботу виконано на кафедрі української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
ЗАРВА Вікторія Анатоліївна,
Бердянський державний педагогічний
університет, професор кафедри української та
зарубіжної літератури і порівняльного
літературознавства.

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАН України,
доктор філологічних наук, професор
НАХЛІК Євген Казимирович,
ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»,
директор;

доктор філологічних наук, професор
КЕБА Олександр Володимирович,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
завідувач кафедри германських мов
і зарубіжної літератури;

доктор філологічних наук, доцент
ГАЛЬЧУК Оксана Василівна,
Київський університет імені Бориса
Грінченка, професор кафедри світової
літератури.

Захист відбудеться «11» грудня 2020 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.001.15 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14, Актова зала.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «10» листопада 2020 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради О. В. Наумовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Екзистенціалізм як одне з найбільш впливових явищ філософії та літератури ХХ століття досі не втрачає актуальності, набуваючи подальшого розвитку в різних дискурсах сучасної гуманітаристики. Попри широту проблемного поля екзистенціалізму, його сутнісно домінантою є зосередженість на окремій людській особистості, її духовній та психоемоційній унікальності. Саме антропоцентричність цієї світоглядно-естетичної системи зумовлює її живучість та затребуваність. Символічно, що екзистенціалізм виникає в один із найбільш травматичних періодів між двох світових війн, внаслідок чого людство опинилось у затяжній духовній кризі. На пошуки шляхів її подолання й були спрямовані положення нового вчення, яке Ж.-П. Сартр у своєму програмному есе назвав «гуманізмом», наголошуючи на антикризовій зорієнтованості філософії існування. Прочитання екзистенціалізму в таких координатах імпонувало поколінню 1940–1950-х років, адже резонувало з його прагненнями до свободи та самореалізації.

Поширеною є думка, що літературний екзистенціалізм проявив себе лише після Другої світової війни у творчості А. Камю та Ж.-П. Сартра, завдяки яким і відбулося «транспортування» його філософських концептів у простір художнього слова. А проте морально-етичні й естетичні постулати, співзвучні з екзистенціалістськими, опинилися в центрі духовно-мистецьких пошуків письменників задовго до моменту офіційної маніфестації філософії буття. Це засвідчують твори Ф. Кафки, Р.-М. Рільке, Е. Гемінґвея, О. Гакслі, Вірджинії Вулф, Т.-С. Еліота, А. Жіда, В. Підмогильного, Є. Плужника та ін. Їхня поява збігається з початком побутування введеного Ф. Гайнеманном терміна «екзистенціалізм», яким позначались філософські ідеї, окреслені в працях М. Бердяєва, Г. Марселя, М. Гайдеггера, К. Ясперса та ін. Факт активізації екзистенційної проблематики в міжвоєнні десятиліття ХХ ст. сигналізує про її суголосність з ідейно-тематичним наповненням доби зрілого модернізму. Тож екзистенційність можна розглядати сутнісним компонентом модерністської естетики, де моделюється не реальна дійсність, а її суб'єктивне сприйняття, пропущене крізь призму авторського досвіду.

Методологія порівняльного літературознавства як метанауки відкриває нові обрії для вивчення феномену екзистенційності, допомагаючи виявити динаміку та інтенсивність прояву тих чи тих ознак у різнонаціональних літературах. У поєднанні з дискурсивним аналізом вона створює підґрунтя для перепрочитання текстів і перегляду уже сформованих значень, а відтак – виходу на вищий рівень узагальнення. У світлі концепції дискурсу як події текст постає засобом передачі автором свого розуміння і сприйняття цієї дійсності, а також комунікації автора й читача, їх взаємотворчості. Зазначений ракурс дослідження передбачає охоплення позатекстових чинників, зокрема суспільно-політичних і культурно-історичних особливостей епохи автора, індивідуальних рис його світогляду, ідейно-естетичних інтенцій тощо. Специфіка окремих художніх дискурсів оприявлюється лише в зіставленні з іншими насамперед завдяки компаративним студіям, у проєкції яких окреслюються нові аспекти буття тексту / письменника /

літератури у світі. У цьому зв'язку виправданим і доцільним є вивчення екзистенційних дискурсів в українському та британському письменстві міжвоєнних десятиліть. Спільна для обох літератур естетика кризової свідомості акумулює складні соціокультурні процеси України та Британії. Суть кризи полягала в конфлікті традиційних і новітніх пріоритетів у різних сферах буття, а передусім – у духовно-інтелектуальній. Заперечення усталених цінностей і водночас усвідомлення відсутності альтернативних породжували серед представників інтелектуальної спільноти обох країн настрої песимізму, розчарування, внутрішнього спустошення. У новій механістичній реальності, що формувалася, індивід втрачав суб'єктність, а отже, право бути творцем власного життя.

На теренах України трагізм ситуації поглиблювався наступом більшовицького терору, який ставив під загрозу саму автентичність національного буття українців. Звідси широке культивування письменниками екзистенційних тем і мотивів, у яких сублімуються прагнення до внутрішньої свободи й незалежності, національної та особистої ідентичності. У такому річищі створено різножанрові тексти В. Винниченка, Ірини Вільде, Г. Косинки, М. Івченка, М. Ірчана, А. Любченка, М. Могилянського, В. Петрова-Домонтовича, В. Підмогильного, Є. Плужника, О. Слісаренка, М. Хвильового, Г. Шкурупія в Україні, як і Вірджинії Вулф, Дж. Джойса, Т.-С. Еліота, В. Б. Сйтса, І. Во, Д. Г. Лоуренса, В. С. Моєма, О. Гакслі, Р. Олдінгтона, Дороти Річардсон, Ф. М. Форда у Великобританії. Зважаючи на особливий інтерес представників обох літератур до проблеми людського існування, можна говорити про екзистенційність як художньо-естетичну домінуючу міжвоєнного письменства України та Британії. Відмінність її авторського оприявлення засвідчує, що в кожній із літератур сформувався власний варіант національного екзистенціалізму. Це положення визначає перспективу порівняльного вивчення художнього доробку українських і британських прозаїків у проєкції екзистенціалізму. Указаний аспект ще не був предметом окремого наукового осмислення. Тож на сучасному етапі розвитку літературознавчих дисциплін виникає необхідність систематизувати філософські, культурологічні, естетичні концепти екзистенційного дискурсу українського та британського письменств періоду міжвоєнних задля окреслення їхньої спільної парадигми та з'ясування національної своєрідності кожної з літератур у загальносвітовому контексті. Цим і зумовлена **актуальність** теми нашого дослідження.

В останні десятиліття завдяки зусиллям літературознавців, мистецтвознавців, культурологів, філософів сучасна наука збагатилася цілим арсеналом студій різного формату, автори яких доводять органічну спорідненість ідейно-естетичних концептів нашого красного письменства з постулатами екзистенціалізму. На увагу заслуговують праці І. Василюшина, О. Журенко, І. Куриленко, Н. Михайловської, Р. Мовчан, Л. Назаревич, О. Полюхович, О. Романенко, Т. Ткаченко, С. Хопти, Ж. Ящук та ін. Екзистенційної проблематики торкалися у своїх студіях В. Агеєва, Ю. Бондаренко, М. Гіряк, С. Жигун, С. Журба, В. Зенгва, Л. Кавун, Г. Кудря, С. Ленська, С. Луцій, В. Мельник, Г. Могилянська, М. Моклиця, С. Павличко, М. Тарнавський,

Г. Токмань, В. Шевчук та ін. Відчутний поступ зроблено в компаративних дослідженнях О. Гальчук, І. Жиленко, А. Кретьова, Н. Кудрик, Є. Лепьохіна, В. Панченка, Н. Поліщук, Н. Собецької, О. Харлан та ін.

Що ж до англійської літератури, то на сьогодні в українському літературознавстві немає спеціальної системної праці, присвяченої зазначеній проблемі. Окремі її аспекти висвітлено в студіях О. Бандровської, Г. Батюк, Н. Глінки, Н. Жлуктенко, О. Кеби, Н. Кудрик, В. Кучери, І. Малишівської, Н. Нери, О. Павлової, Б. Романцової та ін. У зарубіжній науці про літературу екзистенційний дискурс британської прози аналізується здебільшого на тлі осмислення модерністських тенденцій перших десятиліть ХХ століття. У такому ракурсі здійснено дослідження Г. Анджапарідзе, С. Бенефіл (S. Benefiel), М. Бредбері (M. Bradbury), Д. Бредшоу (D. Bradshaw), Г. Вірт-Нешер (H. Wirth-Nesher), Дж. Вудкока (G. Woodcock), О. Галактіонової, Дж. Гарріті (J. Garrity), Дж. Голдман (J. Goldman), Д. Дайчеса (D. Daiches), Д. Каннінгема (D. Cunningham), Дж. Кована (J. Cowan), Ф. Левіса (F. Leavis), Р. Легана (R. Lehan), Г. Мура (H. Moore), О. Пустовалова, В. Рабиновича, М. Рагачевської (M. Ragachewskaya), Н. Рейнгольд, Л. Руотоло (L. Ruotolo), А. Саруханян, Р. Сіона (R. Sion), П. Сопчака (P. Sorčák), Г. Сторл (H. Storl), В. Тіггеса (W. Tigges), П. Фолкнера (P. Faulkner), А. Фрідман (A. Friedman), В. Фріерсона (W. Frierson) та ін. Результатом активних пошуків учених стало і урізноманітнення науково-методологічного спектру студій, і розширення візії художньо-естетичного контексту функціонування екзистенційного дискурсу в літературах України та Великобританії періоду міжвоєння. Напрацювання названих українських і зарубіжних дослідників закладають підґрунтя для здійснення його порівняльного аналізу.

Уточнення вимагають поняття «екзистенційний», «екзистенціальний» та «екзистенціалістський», котрі нерідко сприймаються синонімами, оскільки подібні за фонетичною та лексичною ознаками. Теоретичне осмислення цих категорій віднаходимо в працях Ж. Яшук («Екзистенційність як художньо – естетичний метод в українській літературі ХХ століття», 1998), І. Куриленко («Екзистенціалістська модель українського інтелектуального роману 20-х років ХХ століття», 2006), Л. Назаревич («Екзистенціалізм та проблема екзистенційності в сучасному літературознавстві», 2006), Л. Мандришук («Проблема розрізнення філософії екзистенції та екзистенціалізму», 2010), В. Заманської («Екзистенціальна традиція в російській літературі ХХ ст.», 2018). Спираючись на висновки та узагальнення дослідників, під екзистенційністю (екзистенціальністю) розуміємо світоглядну позицію автора та умонастрій загалом як провідний мотив модерних текстів. Вивчення екзистенційності передбачає розгляд проблем людського буття, тобто екзистенції як такої. Поняття «екзистенціалістський» охоплює аспекти, що мають безпосереднє відношення до філософії екзистенціалізму та акумулюють кореляцію філософських ідей із їхнім художньо-естетичним оприявленням у літературних творах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Монографію підготовлено в контексті досліджень, здійснюваних кафедрою української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства

Бердянського державного педагогічного університету в межах комплексних тем «Поетика української літератури в контексті художньо-естетичних епох» та «Класика, белетристика, актуальна література: питання історії та теорії». Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 2 від 10.10.2017 р.) та на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 1 від 23.11.2017 р.).

Мета дослідження – визначити типологічні особливості художнього вияву екзистенційного дискурсу в українській і британській прозі періоду між двома війнами (1918–1939) та відстежити особливості авторських репрезентацій екзистенційності в їхній кореляції з національними і загальноєвропейськими соціокультурними процесами.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– обґрунтувати методологічний інструментарій дослідження екзистенційного дискурсу в різнонаціональних літературах;

– систематизувати критичну рецепцію української і британської екзистенційної прози міжвоєнної у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві;

– з'ясувати вигоки феномену художньої екзистенційності та визначити причини його актуалізації в різні періоди розвитку української і британської літератур;

– схарактеризувати варіативні моделі часопросторової екзистенції в українських та британських творах 1920–1930-х рр.;

– проаналізувати специфіку художнього оприявлення індивідуальної свідомості персонажів у межових ситуаціях української та британської прози міжвоєнної;

– зіставити національні та індивідуально-авторські варіанти літературного осмислення буття крізь призму категорії статі.

Об'єктом дослідження є повісті та романи українських – В. Винниченка, Ірини Вільде, М. Ірчана, М. Могілянського, В. Підмогильного, Є. Плужника, М. Хвильового, Ю. Яновського – та британських – Вірджинії Вулф (Virginia Woolf), Д. Г. Лоуренса (D. H. Lawrence), О. Гакслі (A. Huxley), Р. Олдінгтона (R. Aldington), В. С. Моєма (W. S. Maughm) – авторів періоду міжвоєнної, які порушують проблеми людської екзистенції. До аналізу також долучено художній доробок Б. Антоненка-Давидовича, І. Дніпровського, М. Івченка, О. Турянського, В. Петрова-Домонтовича, Дж. Джойса (J. Joyce), (Т.-С. Еліота (T.-S. Eliot), І. Во (E. Waugh), Дж. Конрада (J. Conrad), Дороти Річардсон (Dorothy Richardson), Ф. М. Форда (F. M. Ford) та ін.

Предмет дослідження – спільні і відмінні риси художнього втілення екзистенційної проблематики у творах українських та британських прозаїків міжвоєнних десятиліть (1918–1939). Увага зосереджена на специфіці відтворення рефлексій і переживань персонажів як об'єктів авторської свідомості та носіїв/критиків буттєвої філософії.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтується на працях українських та зарубіжних учених, присвячених проблемам компаративістики

(В. Будний, Р. Веллек, Л. Грицик, Р. Гром'як, М. Домбровський, Д. Дюришин, В. Зарва, М. Ільницький, Е. Касперський, Д. Наливайко та ін.), дискурсивного аналізу (І. Бехта, Г.-Г. Гадамер, Т. Кириченко, Н. Ніколаєва, П. Рікер, Л. Дж. Філіпс, М. Фуко та ін.), екзистенційного / екзистенціалістського дискурсів (М. Бердяєв, О. Больнов, А. Гагарін, М. Гайдеггер, Е. Гуссерль, С. К'еркегор, А. Камю, Г. Марсель, М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартр, Г. Сковорода, В. Табачковський, Е. Фромм, К. Ясперс, Ж. Яшук та ін.); рецептивної естетики (Р. Гром'як, В. Ізер, О. Червінська, Г.-Р. Яусс), семантики часу і простору (М. Бахтін, М. Бютор, Н. Копистянська, Ю. Лотман, В. Топоров, В. Фоменко та ін.), соціології, культурології, антропології (М. Вебер, Л. Вірт, Т. Возняк, В. Дільтей, Г.-Г. Гадамер, Г. Зіммель, М. Карповець, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, М. Препотенська, Р. Сеннет, Г. Фесенко, Н. Хамітов та ін.), культурно-історичних особливостей розвитку української (В. Агеєва, О. Гальчук, Т. Гундорова, В. Дончик, С. Жигун, М. Жулинський, В. Зенґва, Л. Кавун, Ю. Ковалів, І. Куриленко, С. Ленська, С. Луцій, В. Мельник, А. Михайлова, Н. Михайловська, Р. Мовчан, М. Моклиця, М. Нестелєв, С. Павличко, Г. Токмань, О. Харлан та ін.) та англійської (О. Бандровська, М. Бредбері, Д. Жантієва, Н. Жлуктенко, В. Івашева, Д. Дайчєс, О. Кеба, Ф. Левіс, Н. Михальська, Г. Мур, М. Мур, О. Павлова, В. Рабинович, О. Пустовалов, А. Саруханян, Р. Сіон, М. Раґачєвська, В. Тігєс, А. Фрідман, М. Хасієва, К. Шахова та ін.) літератур, фемінізму / гендерності (В. Агеєва, С. де Бовуар, Т. Гундорова, Л. Демська-Будзуляк, Н. Зборовська, К. Мілет, С. Павличко, С. Філоненко, Н. Чухим, Е. Шовалтер та ін.), аналітичної психології (Н. Зборовська, В. Франкл, Е. Фромм, З. Фройд, К. Г. Юнг та ін.).

Для ефективного дослідження окреслених проблем використано комплекс **методів і підходів**, які відповідають меті та поставленим завданням. *Порівняльно-типологічний підхід* дозволив здійснити аналіз екзистенційного дискурсу української та британської прози з погляду синхронії і діахронії, встановити його сутнісні особливості, виявити та систематизувати подібності і відмінності національно-літературних варіантів. У світлі *дискурсивного підходу* вдалося узагальнити проблему перехідності життєвого досвіду в мовленнєву констатувальність та виявити форми впливу конкретних буттєвих ситуацій на певні поетикальні, метафізичні, гендерні координати художнього тексту, відзначити інтенціональну залежність між онтологією і естетикою, філософією і літературою. *Феноменологічний метод* уможливив вивчення національних літератур із позицій їхньої неповторності в суб'єктно-об'єктній єдності буття-у-світі. Метод став важливим для розгляду аналізованих проблем у площині різнобічних зв'язків між персонажем та його предметним оточенням. Аналіз особливостей авторської актуалізації процесу самоусвідомлення індивідуального буття здійснено за допомогою *екзистенціального методу*. *Порівняльно-історичний підхід* ліг в основу вивчення закономірностей оприявлення феномену екзистенційності на різних етапах розвитку української і британської літератур в їхній сумірності з реаліями дійсності. *Герменевтичний підхід* дозволив збагнути смислово-концептуальні горизонти авторів як учасників і свідків культурно-історичних процесів, що відбувалися в їхніх країнах і світі загалом.

Методологічний інструментарій *структурно-семантичного підходу* сприяв декодуванню просторових маркерів як смислових репрезентантів суб'єктивного досвіду персонажів творів, їхніх духовно-вартісних інтенцій. Особливості художнього вираження гендерної ідентичності досліджено засобами *феміністичної критики та гендерних теорій*, використання яких створило підґрунтя для рівнозначного тлумачення жіночого і чоловічого письма з акцентуацією на індивідуально-психологічній проблематиці. Застосування методики *психоаналізу* уможливило вияв внутрішніх чинників психоемоційного стану персонажів у ситуаціях екзистенційного вибору.

Наукова новизна праці полягає в тому, що в ній уперше *досліджено* типологічні особливості екзистенційного дискурсу в українській та британській літературах міжвоєнного періоду на тлі розвитку європейського письменства; виявлені в художніх текстах формо-змістові перегуки та аналогії *проаналізовано* в контексті культурно-історичних подій та специфіки художньо-естетичного мислення їхніх авторів; *отримав подальше обґрунтування* теоретико-методологічний інструментарій компаративного дослідження екзистенційного дискурсу; *доведено* спорідненість категорій «екзистенційність» і «дискурс» зі спільними домінантами інтераційності й подієвості, які вмотивовують доцільність їхнього паралельного застосування для опису окремих художніх явищ різних письменств. Уперше *систематизовано* літературно-критичну рецепцію екзистенційної літератури міжвоєнної, простежено специфіку художньої актуалізації феномену екзистенційності в діахронічному аспекті. У науковий обіг *уведено* критичні й літературно-естетичні праці зарубіжних авторів (С. Гаррет, В. Рабинович, М. Рагачевська, Р. Сіон, А. Фрідман, В. Фріерсон та ін.), узагальнення яких відкривають нові грані екзистенційного наповнення британської літератури, а отже, збагачують дискурс англістики на теренах України. Локальні спостереження щодо творів міжвоєнних десятиліть в українській та англійській літературах стали підґрунтям для висновків про їхню дискурсивну спорідненість на тлі загальноєвропейської художньо-аналітичної практики.

Теоретичне значення роботи полягає в науковому осмисленні проблеми екзистенційного дискурсу як предмета компаративного аналізу, що поглиблює та конкретизує літературознавчі аспекти вивчення художніх явищ, створених у типологічно подібному історичному контексті. Дослідження аналогій/відмінностей української та британської прози з позицій екзистенціалістичної філософії сприяє подальшому висвітленню механізму та форм діалогу нашого письменства зі світовим художньо-інтелектуальним дискурсом.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані при розробці таких університетських курсів, як «Історія української літератури ХХ ст.», «Історія англійської літератури», «Порівняльне літературознавство», а також при написанні підручників і навчально-методичних посібників. Його основні положення можуть стати підґрунтям для компаративних досліджень екзистенційного дискурсу української та інших західноєвропейських літератур.

Особистий внесок здобувача. Праця є самостійним дослідженням, яке репрезентує та узагальнює наукові студії автора. Монографія й наукові публікації

за темою роботи є одноосібними.

Апробація роботи. Текст дисертації (монографії) обговорено і схвалено на засіданні кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 10 від 30.04.2020 р.) і на засіданні кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 11 від 26.05.2020 р.).

Основні положення дослідження апробовано в доповідях і виступах на наукових конференціях та семінарах різного рівня, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Knowledge Society» (Лодзь, 30–31 жовтня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна філологія: теорія та практика» (Одеса, 7–8 листопада 2014 р.), IX Міжнародних Чичеринських читань «Світова література у літературознавчому дискурсі XXI століття» (Львів, 15–16 жовтня 2015 р.), II Міжнародній науковій конференції «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC, 2015)» (Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2015 р.), II Міжнародній науковій конференції «Художні феномени в історії світової літератури: перехід мови в письменництво» («Горизонт очікування») (Харків, 8–9 квітня 2016 р.), Міжрегіональній науково-методичній конференції «Актуальні проблеми викладання світової літератури у вищій школі» (Івано-Франківськ, 3–4 листопада 2016 р.), Міжнародній науковій конференції «Від смішного до великого: феномен комічного в літературі та культурі» (Бердянськ, 28–29 вересня 2017 р.), Міжнародній науковій конференції «Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.» (II Мішуковські читання) (Херсон, 13–14 жовтня 2017 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Порівняльне літературознавство й історія національних літератур у структурі сучасної науки про літературу» (V Султанівські читання) (Івано-Франківськ, 26–28 жовтня 2017 р.), VIII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ» (Мюнхен, 2–4 листопада 2017 р.), IV Міжнародній науковій конференції «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC, 2015)» (Івано-Франківськ, 16–17 лютого 2017 р.), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (Бердянськ, 25–26 квітня 2018 р.), Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Текст у медіакультурному просторі» (Івано-Франківськ, 11–12 травня 2018 р.), Міжнародній науковій конференції «Троянди й виноград: феномен естетичного і прагматичного в літературі і культурі» (Бердянськ, 27–28 вересня 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Філологія в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі» (Бая-Маре, 21–22 грудня 2018 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Василь Стефаник, Іван Франко, Андрей Шептицький у контексті культурно-історичних процесів кінця XIX-початку ХХ ст.» (Коломия, 16–17 травня 2019 р.), Міжнародній науковій конференції «Пантелеймон Куліш: класик на терезах історії» (Львів, 16–18 травня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми

мовознавства, літературознавства та перекладознавства» (Івано-Франківськ, 17–18 травня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий прогрес та актуальні наукові дослідження сучасності» (Краків, 17 червня 2019 р.), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Ціннісні орієнтири в мистецькому просторі – індивід і соціальний контекст» (Харків, 9 квітня 2020 р.).

Публікації. Найважливіші положення і результати наукового дослідження висвітлено в 39 наукових працях: монографії (22,2 друк. арк.), 38 статтях, з них 13 – у фахових виданнях України, 5 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 4 – в іноземних наукових часописах, 16 – в інших виданнях та збірниках за матеріалами конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація (монографія) загальним обсягом 484 сторінки (з них 390 сторінок основного тексту) містить вступ, п'ять розділів, загальні висновки, список використаних джерел (714 позицій), додатки, іменний покажчик, анотацію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ (МОНОГРАФІЇ)

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; сформульовано його мету, завдання, об'єкт і предмет; окреслено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію дослідження, його структуру та обсяг.

У першому розділі – **«Теоретичні та історико-літературні основи дослідження екзистенційного дискурсу в українському та британському письменстві міжвоєнних десятиліть»** – обґрунтовано теоретико-методологічні засади оприявлення «екзистенційного дискурсу» як предмета компаративного вивчення, проаналізовано динаміку та особливості його критичної рецепції в українському та зарубіжному літературознавстві.

У підрозділі 1.1. – **«Екзистенційний дискурс художнього тексту як предмет літературної компаративістики: теоретико-методологічний аспект»** – зацентровано на багатогранності буттєвої проблематики та множинності варіантів художньої екзистенційності. Це, як і власне компаративний аспект нашої праці, вимагало відповідної методики та комплексного підходу наукового осмислення. Результативними стали порівняльно-типологічний, феноменологічний, екзистенціальний, герменевтичний, культурно-історичний, психоаналітичний та інші підходи й методи, застосовані відповідно до завдань дослідження.

Інструментом з'ясування художньо-ідеологічних особливостей доби між Першою і Другою світовими війнами, своєрідними відповідями на естетичні запити якої стали твори екзистенційного спрямування, визначено порівняльно-типологічний підхід. За його допомогою було здійснено діахронічний аналіз української і британської літературної історії з погляду зародження та розвитку інтересу до теми людського існування, зіставлено національну специфіку її художнього оприявлення, схарактеризовано визначальні для певних історико-літературних періодів індивідуально-авторські інтерпретації. Застосування

оптики феноменологічного аналізу уможливило визначення особливостей національних варіантів художньої ідентифікації буття через самопізнання, саморозуміння та самоусвідомлення особистості в просторі культури. Для окреслення взаємозв'язку між частиною і цілим оптимальним виявився принцип герменевтичного кола. Він став ефективним для аналізу різних типів хронотопів у структурі текстів буттєвої проблематики. Застосування психоаналітичного методу допомогло досягнути особистісний вимір екзистенційних ситуацій, пов'язаних із чуттєвою сферою, питаннями Еросу і Танатосу, концептами гендерного характеру тощо.

Окрему увагу приділено потенціалу дискурсивного аналізу. Ураховуючи наявність різних (Н. Ніколаєва, Т. Кириченко, М. Фуко та ін.) потрактувань дискурсу, визначаємо його як вибудовану відповідно до різних явищ соціальної дійсності й залежно від них мову. Дискурс як описана й зредукована екзистенційність скеровується на відображення екзистенційних феноменів та фіксацію взаємовпливу соціальної й індивідуальної екзистенції. Наукове наповнення терміносполуки «екзистенційний дискурс» спонукало до виявлення особливостей трансформації буттєвого досвіду в художні структури творів, визначення специфіки його резонування в поетико-стильовому та ідеологічному наповненні тексту; окреслення інтенціональної залежності між онтологією і естетикою, філософією і літературою. Акцентуючи на спорідненості категорій «дискурс» і «екзистенційність», звертаємо увагу на пріоритетність для першого мови (соціальної комунікації), для другого – буття (соціальної поведінки).

Такі поняття екзистенційної концептосфери, як онтологічні проблеми «буття-у-світі», «вибір», «межова ситуація», «гендерна екзистенція» тощо, визначили проблемні вузли й структуру нашого дослідження. А отже, сфокусованість на вивченні онтологічних проблем буття людини в просторі й часі в соціокультурному, геополітичному, національному, індивідуальному аспектах; на визначенні місця людини в екзистенційних ситуаціях; на аналізі типових моделей осмислення «шляху до себе» у світлі теорії гендерної ідентичності, різноманітні комбінації яких запропоновані у творах українських і британських прозаїків доби міжвоєнної.

Порівняльний аналіз екзистенційного дискурсу в українській та британській прозі міжвоєнної ґрунтується на теорії про спільності, зумовлені не прямими чи опосередкованими зв'язками, а схожими культурно-історичними обставинами (Е. Касперський). Стратегія компаративного вивчення художньої екзистенційності спрямована на подолання «чужості» обох літератур та виявлення текстових зближень і формо-змістових аналогій. Не менш важливим визначено встановлення відмінностей, які засвідчують національну специфіку літературних явищ.

Серед методологічних підходів порівняльного аналізу важливе місце відведено синхроністичній типології Д. Дюришина, за якою чинниками валідності студії визначено спробу системного охоплення типологічних відношень на рівні ідейно-тематичних, суспільно-політичних, соціокультурних та філософсько-світоглядних перегуків у текстах українських і британських прозаїків доби міжвоєнної. Власне, саме в полі осмислення одиничного і

загального, Свого і Чужого в момент їхньої позначеної різним ступенем конвергентності/дивергентності «зустрічі» і розгортається науково-дослідницька парадигма цього дослідження як «погляду» третього учасника міжкультурної комунікації.

Підрозділ 1.2. – *«Екзистенційна проза 1920-х – 1930-х років у критичній рецепції українських літературознавців»* – присвячений вивченню змісту та динаміки науково-критичної рецепції екзистенційного дискурсу українського письменства міжвоєнтя. Починаючи з 1920-х років і до сьогодні, сформувались три етапи літературознавчого осмислення філософсько-інтелектуальної прози означеного періоду. Встановлено, що перші схвальні відгуки 1920-х років, де акцентовано на екзистенційній домінанті творів, позначені відносною свободою висловлення думки. Водночас вони відбивають суперечливі обставини формування модерних тенденцій в українській літературі, коли переважна більшість письменників (свідомо чи ні) пов'язували перспективу оновлення художнього мислення з активно пропагандованою і насадженою тоді революційною та робітничо-пролетарською тематикою. Натомість інтелектуально-філософський дискурс сприймався таким, що суперечить стратегії соціалістичної розбудови культури. Офіційна наукова спільнота з пересторогою ставилася до текстів індивідуально-екзистенційного наповнення, вбачаючи в них «руйнівний» і/або «чужий» для українського менталітету компонент. Звідси – переважно негативна реакція критиків на твори В. Підмогильного, Б. Антоненка-Давидовича, М. Хвильового, В. Петрова-Домонтовича, Є. Плужника та ін., художнє новаторство яких інтерпретувалось радше недоліком. Проте в низці праць (рецензії і зауваги П. Єфремова, С. Єфремова, М. Чиркова, М. Муся, А. Ніковського, П. Лакизи, І. Миронця, Євгенія Старинкевич, М. Степняка та ін.), автори яких керувалися естетичними критеріями оцінки тексту, доробок цих письменників тлумачився по-іншому: акцентуючи на суб'єктивізмі їхньої прози, критики вважали його ознакою зрілості літератури. І хоча позитивні відгуки практично тонули в хорі тотального негативу, вони все ж були.

На другому етапі – починаючи з 1930-х і до кінця 1980-х років – художній доробок митців-новаторів майже зникає з наукового й читацького рецепційного простору внаслідок характерної для тоталітарного суспільства ситуації, коли, прислужуючи панівній ідеології, критика набувала ознак політичної структури. Негативізм радянської літературознавчої науки щодо самого факту функціонування модернізму на теренах України також автоматично означав ігнорування проявів літературної індивідуальної екзистенції. Упродовж цього періоду дослідницький вакуум заповнюють студії представників української діаспори – Ю. Бойка, П. Голубенка, Г. Костюка, Ю. Лавріненка, М. Ласло-Куцюк, О. Тарнавського, Ю. Шереха, М. Шкандрія та інших. Науковці відзначають високий художній рівень екзистенціалістськи зорієнтованих творів міжвоєнної доби, їхню ідейно-тематичну і стилістичну спорідненість із європейськими зразками.

Сприятливі умови для об'єктивного й різнобічного висвітлення проблеми складаються в Україні лише в 1990-х роках, коли розпочинається третій етап

критичної рецепції екзистенційного художнього дискурсу. Характерною ознакою цього етапу є осмислення екзистенційності як історично й культурно зумовленого явища українського мистецького простору. Основною тенденцією в напрацюваннях вітчизняних науковців стало створення, по-перше, «панорамних» досліджень, де охоплювались широкі історико-літературні періоди (автори С. Павличко, Т. Гундорова, Н. Михайловська, І. Куриленко, Л. Назарович, Ж. Ящук, Р. Мовчан, О. Полюхович, С. Луцій, О. Романенко, С. Хопта, Т. Ткаченко та ін.), по-друге, – поява «локальних» розвідок (дослідники В. Мельник, В. Шевчук, Г. Сиваченко, О. Харлан, О. Титар, Л. Кавун, М. Гнатюк та ін.), присвячених творчості окремих постатей. Збагачені новітнім термінологічним інструментарієм, наукові праці третього етапу націлені на утвердження національної ідентичності нашої літератури як необхідної умови її повноцінного й рівноправного функціонування у світовому художньому континуумі. Арсенал таких різноаспектних студій став підґрунтям для сучасного компаративного вивчення екзистенційного дискурсу українських та англійських художніх текстів загалом і періоду міжвоєнтя зокрема.

У підрозділі 1.3. – *«Літературно-критичне дослідження екзистенційної проблематики британського письменства міжвоєнних десятиліть»* – підкреслено, що критична рецепція екзистенційного дискурсу британської прози міжвоєнтя, як і української, супроводжувалась розглядом проблем, пов'язаних зі специфікою побутування національного варіанта модернізму. Проте, якщо власне українським стало питання протистояння новітніх естетичних тенденцій із традиційно-народницькими, пізніше – із соцреалістичними, то англійським – утвердження модерних принципів мистецтва як виклику вікторіанським догмам. Важливим чинником актуалізації дослідження екзистенційної проблематики британської літератури виявилась та обставина, що письменники нового покоління (Ф. М. Форд, В'рджинія Вулф, Т.-С. Еліот, Д. Г. Лоуренс, О. Гакслі та ін.) не лише творили зразки новітньої прози, а й формували теоретичне підґрунтя для розвитку національної версії модернізму.

Починаючи з 1930-х років, в англійській критиці з'являються праці Д. Дайчеса, Ф. Левіса, В. Фріерсона, В. Аллена, М. Блека та ін., де проза повоєнного періоду, розглянута в культурно-історичній проєкції, тлумачиться унікальним явищем британського письменства. Важливе місце у становленні модерних тенденцій відведено творчому доробку В'рджинії Вулф, Дж. Джойса, Д. Г. Лоуренса, Дороти Річарсон та ін., завдяки яким відбулося зміщення уваги із зовнішньої дійсності на внутрішнє життя людини, її екзистенцію. Серед домінантних ознак прози 1920-х критики відзначають суб'єктивізм, психологізм, звернення до ірраціональної сфери, тісний зв'язок із філософією та психоаналізом.

У 1970-х рр. у контексті вивершення теорії модернізму як цілісної естетичної системи відбувається переосмислення міжвоєнного письменства, яке дослідники (М. Бредбері, П. Фолкнер) позиціонують явищем її зрілого етапу. Водночас під впливом постмодерністських теорій отримує розвиток розуміння функціональності різних варіантів модернізму(ів) і в окремих національних літературах, і у творчості тих чи тих митців. Це ініціювало застосування нових

методологічних практик для прочитання творів із виразною буттєвою проблематикою.

Разом із критичними візіями творів модерного спрямування було переглянуте питання мистецьких генерацій, причетних до традиції літературної екзистенційності. Попередниками Айріс Мердок, В. Голдінга, К. Вілсона, Л. Даррелла та ін., які ввійшли в літературу як письменники-екзистенціалісти після Другої світової водночас із маніфестацією екзистенціалізму, визнають саме представників доби міжвоєнної. У студіях М. Мур, Л. Руотоло, С. Генк, Г. Сторл, Дж. Вейкфілда, Е. Сімона, В. Рабиновича, С. Фалалєєвої, Ф. Лінарес наголошується на філософічності, антропоцентризмі, психологізмі прози Вірджинії Вулф, Дж. Джойса, О. Гакслі, В. С. Моєма, Д. Г. Лоуренса та ін. У їхніх творах, як доводять дослідники, оприявлені перегуки з окремими положеннями теорій М. Гайдеггера, А. Камю і Ж.-П. Сартра, як-от: темпоральності людської екзистенції, відносності людських істин, невідповідності між безкінечністю реальності та обмеженістю індивідуального сприйняття тощо.

Наукове освоєння особливостей художнього втілення екзистенційних мотивів у британському письменстві доби міжвоєнної відбувається і в українському літературознавстві. Зокрема, у працях Н. Жлуктенко, К. Шахової, О. Павлової, О. Бандровської, Н. Глінки, Е. Гончаренко, Н. Любарець Г. Батюк, Г. Сабат, Н. Дмитренко та ін. досліджуються і загальні тенденції розвитку літератури Британії того часу, і окремі художні явища. Науковці пишуть про домінування філософсько-психологічного компонента в тогочасній літературі, про прагнення авторів 1920-х років до більш повного осягнення діалектики душі (Н. Жлуктенко), відхід письменників від прямолінійного тлумачення людини, утвердження свободи індивідуальної творчості (О. Бандровська) тощо.

Таким чином, критичний дискурс екзистенційної проблематики в міжвоєнній літературі Великої Британії, розпочатий уже в 1920-х роках, представлений сьогодні значною кількістю різножанрових розвідок дослідників різних країн світу, зокрема й українських. Багата джерельна база та новітній методологічний інструментарій відкривають перед нашими літературознавцями можливості для поглибленого вивчення феномену екзистенційності не лише в прозі англійських авторів, а й в аспекті зіставлення аналогічних явищ українського та британського письменства. Критично переосмислений доробок вітчизняних і зарубіжних науковців є теоретико-методологічним підґрунтям нашого компаративного дослідження міжвоєнної прози, у центрі уваги якої – питання буття, вибору й пошуків сенсу людського існування.

У другому розділі – **«Феномен екзистенційності в літературному просторі України та Британії: діакронічний зріз»** – досліджено модифікації художньої репрезентації екзистенційності в різні культурно-історичні періоди розвитку українського та британського словесного мистецтва. Вихідними є положення про побутування мотивів людського існування задовго до теоретичного утвердження екзистенціалізму як одного з напрямів філософії ХХ ст. та про затребуваність буттєвої проблематики незалежно від філософських пріоритетів літературної доби чи автора.

У підрозділі 2.1. – *«Витоки та особливості оприявлення феномену екзистенційності в українському письменстві»* – увагу звернено на поняття «екзистенційність». Воно інтерпретується умонастроєм, світоглядною позицією персонажів і самого автора, їхнім заглибленням у людське буття, внутрішнім переживанням кризи, самотності, тривоги, тобто художніми роздумами про екзистенцію як таку. Тоді як в означенні «екзистенціалістський» акцент зміщується саме на розуміння екзистенціалізму як філософського та літературного явища. Екзистенційність розглядається ширшим та більш універсальним поняттям. Це дозволяє простежити її прояви в літературній творчості від найдавніших часів, на відміну від обмеженого часовими рамками екзистенціалізму.

Аналіз української літератури доводить, що мотиви пошуку людиною власного «Я» в межових ситуаціях непоодинокі вже у творах давньої літератури: посланнях, повчаннях, елегіях тощо. Надалі інтерес до екзистенційної проблематики лише зростає. Особливо в ті періоди, які збігаються з кардинальними змінами та трансформаціями в усіх сферах суспільного й духовного життя, що отримали назви епох зламу, переходу, порубіжжя. Такими, зокрема, є періоди рубежу Відродження / Бароко, Просвітництво / Романтизм, Реалізм / Модернізм, Модернізм / Постмодернізм.

Активне розгортання екзистенційних мотивів у нашому письменстві пов'язується з ім'ям Г. Сковороди. Саме в його житті й творчості знайшли вираження і художньо-інтелектуальні напрацювання, і практичний досвід у площині особистісного екзистенційного пошуку, кульмінацією яких стала «філософія серця». Сковородинівська концепція кордоцентризму визначила магістральний напрям екзистенційного філософування в Україні, отримавши розвиток у художньо-інтелектуальному дискурсі митців наступних епох.

Важливим етапом активізації екзистенційних мотивів в українській літературі став романтизм як своєрідна художньо-естетична реакція на світоглядну кризу початку XIX ст. Ідеалістична естетика романтичного мистецтва культивувала інтерес до внутрішнього життя індивіда, його душевних переживань. Буття ліричного героя в поезії українських романтиків (С. Гребінка, М. Петренко, Я. Щоголів, М. Маркевич, В. Забіла та ін.) характеризують екзистенціали туги, смерті, самотності, породжені відчуттям дисгармонії світу. Підкреслено, що разом із пошуком власного «Я» відбувається усвідомлення героєм національної ідентичності. Звідси – виразно національно марковані образи й мотиви у сповнених трагічного світовідчуття творах попередників романтиків І. Котляревського й Г. Квітки-Основ'яненка та їх наступників П. Гулака-Артемовського, Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша та ін. Закладені українськими авторами традиції по-новому оприявлюються в модерній культурі кінця XIX – початку XX ст., характерною ознакою якої стає підвищений інтерес до питань людського існування.

Умонастрій декадансу сприяв переходу від класичної естетики до модерної, яка проголосила автономність мистецтва. Художні відкриття українських «молодомузівців» і «хатян» суттєво вплинули на розвиток літератури в напрямі суб'єктивізації творчого процесу, його розриву з реалістично-просвітницькою

традицію. Письменники В. Стефаник, Ольга Кобилянська, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Черемшина, В. Винниченко все частіше звертаються до осмислення філософських проблем, відчутною у їхніх творах стає психологізація, об'єктивована в описах внутрішнього світу персонажів і здійснених ними екзистенційних пошуків. На відміну від літератури Британії, де культивування нового відбувалося в річці кризи вікторіанських суспільних і моральних норм, модернізація в Україні розгорталася в тісній взаємодії мистецьких питань із питаннями національної ідентичності. Показовим є звернення письменників-інтелектуалів того часу до філософії серця як екзистенційно-духовної основи українського буття, що загалом визначає специфіку нашого модернізму, зорієнтованого на суголосний із західноєвропейською «філософією життя» сквородинівський кордоцентризм.

У 1920-х рр. європейське письменство вступило в якісно новий етап зрілого (високого) модернізму. Екзистенційність як одна з його сутнісних рис дала змогу осмислити кризу повосенної ситуації, а у випадку українських письменників – і революції, і соціально-політичних катаклізмів, що за нею слідували. Найбільш послідовно ознаки зрілості простежуються у психологічній і філософсько-інтелектуальній прозі з її універсалізмом, потягом до синтетичного охоплення дійсності, виходу за межі локального простору тощо. Для українських авторів філософсько-інтелектуальний дискурс став чи не єдиною можливістю виразити власні тривоги, інспіровані реаліями тоталітарної дійсності. Дошукуючись глибинних основ національного буття, письменники (В. Винниченко, М. Івченко, В. Підмогильний, Є. Плужник та ін.) переосмислювали творчо-інтелектуальний доробок Г. Сквороди, націоцентричну концепцію П. Куліша (М. Хвильовий, В. Петров, М. Зеров, П. Филипович, М. Могиланський та ін.), поєднуючи при цьому традиційну національну парадигму світосприйняття з новітньою європейською філософською думкою – вченнями Ф. Ніцше, В. Дільтея, А. Берсона, З. Фрейда та ін. Носієм авторських ідей у творах письменників доби міжвоєнної постає герой-інтелектуал у статусі «зайвої людини». Вибір між власним і невласним буттям, собою та іншими ініціює екзистенційні роздуми й відкриття, вихід на вищий рівень самоусвідомлення. У такій концепції героя закладалися основи нового типу персонажа, який набуде свого розвитку в літературному екзистенціалізмі. Зокрема, у творчості українських письменників-емігрантів (Ю. Косач, І. Багряний, Т. Осьмачка, В. Петров-Домонтович та ін.) і шістдесятників (І. Драч, Ліна Костенко, В. Стус, В. Шевчук та ін.).

На кінець 1920-х років інтелектуально-філософський компонент в українській літературі все більше витісняється масовим продуктом соціалістичного взірця, де не могло бути місця страху, відчаю чи тривозі. Спроба М. Хвильового зорієнтувати українське письменство на Європу зазнає поразки: «закриття» інтелектуальних кордонів разом із втратою свободи самовиявлення перетворює творчі пориви письменників на «діяльність», а їхні твори на складник державної ідеології, рупор візій комуністичного майбутнього.

У підрозділі 2.2. – *«Модуси художньої екзистенційності в літературі Британії»* – зазначено, що художній дискурс екзистенційності у британській, як і

в українській, літературі має давню традицію. Зображення внутрішнього світу героя в поєднанні з роздумами про сутність людського буття спостережено в давньоанглійських елегіях і релігійних поемах, лицарських романах, середньовічних видіннях тощо. Ця тенденція активізується в літературі кінця XVI ст. на перетині ренесансної і барокової ідейно-естетичних систем у творах Дж. Лілі, К. Марло, В. Шекспіра, Дж. Донна, де вперше продемонстровано образи персонажів перед екзистенційним вибором. Особливе місце серед таких текстів належить трагедіям В. Шекспіра, зокрема «Гамлетові», протагоніста якого дослідники (І. Гарін, А. Госсейн) зараховують до екзистенціалістського типу героя, наділеного філософським мисленням. У своїх драмах В. Шекспір порушив чимало екзистенційних питань, навколо вирішення яких фокусувались художні пошуки письменників наступних поколінь – сентименталістів та романтиків, які також творили в часи зміни (але тепер просвітницької) художньої-естетичної і світоглядно-ідеологічної парадигм.

Визначна роль в активізації питань людського існування належить романтизму як вираженню новітніх зрушень, що вплинули на свідомість багатьох британців. Переживаючи складні катаклізми часу, поети-романтики (В. Вордсворт, С. Колрідж, Р. Сауті) змістили акцент уваги на картини природи, внутрішній світ окремого індивіда, протиставляючи їх революціям, війнам, індустріалізації. Суголосність з екзистенційними ідеями простежується пізніше в мотивах «світової скорботи» і філософії індивідуалізму Дж. Г. Байрона, закликав до тираноборства та пантеїстичного осягнення світової гармонії П.-Б. Шеллі, у концепті вічної краси Дж. Кітса тощо. Кожен із митців знаходив власну форму протистояння зі світом матеріального, а подекуди і «втєчі» від нього.

В останнє десятиліття XIX століття в британському мистецтві, так само, як і в українському, формуються модерні тенденції, підживлені думкою про вичерпність попередньої культури та необхідність її ревізії. У проєкції кардинальних світоглядних зрушень відчутних трансформацій зазнало онтологічне питання розуміння світу та місця людини в ньому. За умови занепаду базових імперативів вікторіанської доби розпочався процес руйнування поширеної в XIX ст. ідеї британського процвітання і благополуччя. Ініціатива тут належить об'єднанням прерафаелітів та естетів, представники якого, інспіровані теоріями Дж. Раскіна, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше та ін., зосередилися на пошуках правди й краси як альтернативи ворожому світу, а головним поціновувачем прекрасного оголосили митця. Особлива роль у поширенні екзистенційного світогляду на літературних теренах Британії належить письменнику польського походження Дж. Конраду, який, усупереч традиційній естетиці, акцентував у своїх творах не на обставинах, що формують людину, а на самій людині, сенсі її існування.

Передвоєнне десятиліття стало поворотним моментом на шляху утвердження в Англії модерністського типу творчості. Саме на цей час припадає діяльність гуртка імажистів, школи «Блумсбері», футуристичного угруповання «Вортицизм». Їхні представники, виступивши з різкою критикою традиційних принципів моделювання дійсності, справили відчутний вплив на світоглядно-мистецьку атмосферу початку XX ст. У контексті естетичної програми

«Блумсбері» кристалізуються погляди Вірджинії Вулф. Наслідуючи принципи інтуїтивного освоєння дійсності А. Бергсона, Дж. Мура та ін., у своїх працях («Сучасна художня проза», «Містер Беннет і місіс Браун» та ін.) вона наголошувала на необхідності привнесення в літературу екзистенційного досвіду автора, його власних переживань, викликаних перетіканням самого життя, змінами його форм і відтінків.

Британська повоенна література продовжила переосмислення культурних та моральних пріоритетів і життя індивіда загалом у кризовій ситуації. Формальне експериментаторство письменників поступається місцем екзистенційно-духовним пошукам, сфокусованим на проблемах життя і смерті, нестабільності буття, на втрачених ідеалах. Якщо в українській літературі міжвоєнних мотиви марноти зусиль невіддільні від ідеї національного відродження, то у творах англійської літератури домінує умонастрій загубленості, проинятий пафосом тотального заперечення дійсності – і ретроградної вікторіанської, і прийдешньої механістичної. Найбільш привабливою для багатьох письменників поставала віддалена від буття «галасливої юрби» приватна сфера, що перетворювалась на позачасову, «вічну», подібну до сакральної територію прихистку від жорстокого світу та простір ескапізму. Персонажі творів Вірджинії Вулф, О. Гакслі, Д. Г. Лоуренса, Р. Олдінгтона, В. С. Моєма та ін. порушують надважливе питання доцільності людського існування, однак, не знаходячи відповіді, вибирають втечу як єдину можливість залишитися собою. Зазвичай їхнім притулком стає кохання, дружба, творчість, спілкування з природою тощо. Ці тоноси зсотують авторські варіанти ідеального буття, орієнтованого на самопізнання, але водночас і визначають трагічну розв'язку для протагоністів.

У 1930-х роках в англійську літературу ввійшла нова генерація митців, остаточно позбавлена ілюзій щодо можливості розбудувати власну Аркадію. У творах О. Гакслі, І. Во, Г. Гріна, К. Ішервуда та ін. все частіше звучать мотиви розпаду й руйнації. Тексти їхніх творів сповнені гротескно-сатиричної образності, у світлі якої дійсність постає у всій своїй потворності й безглузді. Ця особливість стане домінантною і для літературного екзистенціалізму 1940–1950-х років.

У третьому розділі – «**Художні модифікації часопросторової екзистенції в українській та британській прозі періоду міжвоєнних**» – увагу сфокусовано на таких екзистенційно маркованих хронотопах, як абсурдний, урбаністичний, воєнний, антиутопічний, та способах їхньої репрезентації в художній структурі творів. Досліджується сумірність часопросторових моделей і особливостей художнього вираження екзистенції в контексті певної національної літературної традиції і авторської стильової манери.

У підрозділі 3.1. – «**Просторова експлікація абсурдної дійсності у прозі М. Хвильового та О. Гакслі: тиранія “стативи” і руйнівна ілюзія “динаміки”**» – досліджена актуальна для творів українських та британських письменників міжвоєнних тема невлаштованості людини, її самотності в абсурдному світі. В обох літературах її розробка супроводжувалась настроями, породженими кризовими явищами, які спровокували трагічне усвідомлення

розбіжностей між мрією і реальністю, бажаним і дійсним. Однак, якщо в Україні ознаки зламу були інспіровані крахом сподівань національної інтелектуальної еліти на розбудову власної державності, то в Британії – ностальгією за назавжди втраченими патріархальними цінностями «старої доброї Англії», яким не було місця в повоєнному світі. Ці мотиви стають предметом переосмислення тогочасних письменників-інтелектуалів. Особливо у творчості М. Хвильового та О. Гасклі, яких вважають одними із зачинателів європейської традиції художнього абсурду. Оптимальною формою втілення авторських візій виявились жанри інтелектуальної прози, де конкретний простір – лише декорація, на тлі якої відбувається зіткнення різних концепцій і поглядів. Саме в діалогах-дискусіях персонажів увиразнено песимістичні настрої повоєнного покоління з доменом безнадії та розчарування.

У перебігу компаративного аналізу особливостей конструювання абсурдної дійсності в «Санаторійній зоні» (1924) і «Вальдшнепах» (1927) М. Хвильового та «Жовтому Кромі» (1921) і «Танку блазнів» (1923) О. Гасклі виявлено спільні риси просторової організації текстів як сутнісного компонента індивідуально-авторських моделей художнього світу українського і британського письменників. У «Санаторійній зоні» та «Жовтому Кромі» хворобливі тенденції часу оприявлено в моделі замкнутого (герметичного) хронотопу, маркованого мотивами тиші, порожнечі, статичності, монотонності, регламентованості, семантика яких генерує ідеї відчуженості й приреченості. Просторовими експлікатами замкнутого хронотопу є зона (у М. Хвильового) і замський будинок (в О. Гасклі) – своєрідні мікро-моделі сучасних авторам суспільних систем, уражених синдромом тиранії і омасовлення. На прикладі мешканців зони або маєтку письменники ілюструють руйнівний вплив тоталітарної ідеології і механістичних процесів на свідомість індивіда. Персонажі, буття яких в обмеженому просторі виключає активну й цілеспрямовану діяльність, ведуть беззмістовні розмови, при цьому не чують одне одного, що увиразнено метафоричними образами «ставка», «пустелі» (у М. Хвильового), «мертвої Помпеї», «канави» (в О. Гасклі). Будні персонажів наповнені нав'язливими спогадами, постійними рефлексіями, плеканням ілюзій (так досягається ефект «тиранії статичності»), а самі вони уподібнюються до маріонеток із визначеними амплуа й рольовими функціями. У результаті – створюється враження фарсового дійства, пародії на реальність, у якій людське існування набуває механічності й бутафорної умовності. У такий спосіб автори акцентують на несправжності буття і української, і англійської інтелектуальної еліти 1920-х років, представники якої були позбавлені власного ґрунту, а отже, приречені на духовну поразку.

Варіантом моделі замкнутого хронотопу у «Вальдшнепах» М. Хвильового і «Танку блазнів» О. Гасклі є простір, організований за принципом замкнутого кола, де панує ілюзія руху, динаміки. Авторські інтенції спрямовані на увиразнення характеристик персонажів: попри видимість руху, вони стоять на місці, їхнє існування схоже на коловорот із постійними ситуаціями-повторами, є буттям без мети, а відтак спробою втечі від себе. Уособленнями колоподібної динаміки постають винесені в заголовки творів образи вальдшнепів і танку блазнів. У них прочитуються мотиви пастки, безвиході: «зачаровані» птахи

вальдшнепи опиняються під прицілом мисливців, тож приречені на винищення, а «козлоногі сатири» потрапляють у згубну магію ейфорійного кружляння. Попри різницю моделей поведінки, які можна визначити тоталітарною і конформістською або східною і західною (В. Франкл), письменники наголошують на вимушеному чи добровільному «розчиненні» людини в омасовленій дійсності, що призводить до втрати індивідуального простору та поневolenня особистого заради загального.

Загалом, у парадигмах обох творів проєктовано авторські візії щодо ілюзорності й безперспективності оптимістичних сподівань міжвоєнного покоління на духовно-культурний поступ. Однак, якщо шукання персонажів М. Хвильового зосереджені навколо національної і суспільно-політичної проблематики, то для героїв-мешканців «Жовтого Крому», як і учасників «Танку блазнів» О. Гакслі, пріоритетними є питання морально-етичного характеру. Трагічна концепція дійсності в М. Хвильового упутована фантастичними елементами, фрагментарними конструкціями, просторічною лексикою в мовленні персонажів. Це надає образам символіко-алегоричного характеру, переводячи текст в умвне русло. Натомість в О. Гакслі простір позначений суб'єктивними інтонаціями й перетворюється на своєрідний «майданчик» вираження автором власних світоглядних переконань.

Підрозділ 3.2. – *«Онтологічно-екзистенційний вимір урбаністичного часопростору в українській та британській прозі (на матеріалі творів В. Підмогильного, Ірини Вільде, М. Хвильового, Вірджинії Вулф, О. Гакслі, Р. Олдінгтона та ін.)»* – присвячений аналізу типологічних особливостей актуалізації міського хронотопу в українській та британській прозі міжвоєнного періоду як екзистенційного простору людського буття. Об'єктом дослідження стали твори В. Підмогильного («Місто», 1928), М. Хвильового («Сентиментальна історія», 1928), Ірини Вільде («Метелики на шпильках», 1939), О. Гакслі («Танок блазнів», 1923), Вірджинії Вулф («Місіс Деллоуей» 1925), Д. Г. Лоуренса («Коханець леді Чатерлей», 1928), Р. Олдінгтона («Смерть героя», 1929), у яких репрезентовано різні парадигми реалізації особистісної ідентичності в урбаністичному просторі.

Підкреслено, що місто в екзистенціальній проєкції постає світом сконденсованого буття, де індивід, опиняючись у межовій ситуації, змушений здійснювати вибір між собою та іншими, автентичним і неавтентичним буттям, свободою і несвободою тощо. І саме міський простір, породжуючи стани тривоги, страху, нудьги, відчуження, самотності, наповнює людське існування справжнім змістом. Пріоритетності набуває особистий досвід індивіда, процес його самоусвідомлення та ідентифікації. Це питання опиняється в полі зору письменників перших десятиліть ХХ століття, для яких місто уособлює новий світогляд, відмінний від традиційного.

Аналіз творів В. Підмогильного, Ірини Вільде, М. Хвильового, Вірджинії Вулф, О. Гакслі, Р. Олдінгтона та ін. дозволив говорити про спільну для українських і британських текстів поетику контрасту, яка увиразнює опозиційні за своїм наповненням смислові коди. Увагу в підрозділі сфокусовано на парадигматичній опозиції «свій / чужий», у площині якої актуалізовано

екзистенційний аспект творів. Якщо для урбаністичного дискурсу української прози «свій / чужий» – це традиційна для класичної реалістичної літератури опозиція «село / місто», то для англійської – типова у творах сентименталізму антиномія «природа / цивілізація». При цьому природне як ідеальне в англійців не асоціюється з батьківською землею, а візюнується універсальним простором, незіпсованим цивілізацією. Відповідно у творчості британських письменників мегаполіс постає своїм простором у географічному сенсі, але чужим в онтологічному плані. Проте в текстах і українських, і британських письменників процес освоєння міста як ворожої території супроводжується смутком, тугою, страхом, нудьгою – екзистенціалами, які артикулюють стан закинутості персонажів, що опиняються перед вибором свого життєвого шляху. Їхнє рішення бути собою чи ні залежить від осягнення ними тут-буття у проміжку між минулим і майбутнім, а спосіб реалізації власних можливостей – від мотиваційних чинників входження у світ: заради кого чи заради чого. Останнє визначає різні варіанти онтологічно-екзистенційної присутності у просторі міста, як-от: закинутість, падіння та проєктування (М. Гайдегер).

Виявлено, що в повісті «Сентиментальна історія» М. Хвильового, романах «Смерть героя» Р. Олдінгтона і «Танок блазнів» О. Гакслі урбаністичний текст позначений ексцентричністю та есхатологічними мотивами як маркерами втрати персонажами духовних орієнтирів та моральних вартостей. Через нерозуміння власних можливостей протагоністи цих творів не здатні набути зрілості та вийти за межі власного «Я». Це призводить до самовідчуження й розчинення серед інших або, згідно з М. Гайдегером, падіння в шоденне (профанне) існування. Модус проєктування простежено в циклі повістей «Метелики на шпильках» Ірини Вільде, у романах «Місто» В. Підмогильного і «Місіс Делловей» Вірджинії Вулф, де героям відкривається горизонт буття як вільного вибору перед обличчям їхньої кінечності. «Проживання» в місті як його «переживання» стає для них фундаментом формування власного досвіду, а відтак і набуття вищого рівня самоусвідомлення. Результатом є привнесення суб'єктності шляхом вибудовування персонажами власного простору, структурованого урбаністичними реаліями.

«Метелики на шпильках» Ірини Вільде та «Місто» В. Підмогильного тяжіють до концентричності та містять мотиви утопічної семантики. Домен утопічно-трансцендентної моделі в українських текстах зумовлений футуристичними інтенціями національної розбудови, де місту відводилася роль культурно-освітнього центру. Натомість у трагічних концептах романів «Місіс Делловей» Вірджинії Вулф, «Смерть героя» Р. Олдінгтона і «Танок блазнів» О. Гакслі проступають авторські візії міжвоєнної дійсності, пройняті зневірою щодо майбутнього людської цивілізації та мегаполісу як її уособлення.

У підрозділі 3.3. – «*Екзистенційні доміанти воєнного хронотопу в повісті М. Ірчана “Карпатська ніч” і романі Р. Олдінгтона “Смерть героя”*» – виявлено ще один варіант часопросторової організації, де минуле й сучасне постають в одній смисловій площині. Війна в «Карпатській ночі» М. Ірчана і в «Смерті героя» Р. Олдінгтона стає визначальним чинником, крізь призму якого оцінюється дійсність. Вихід за межі конкретного простору та водночас

перебування у його емотивно-психологічному фокусі притаманні для домінантного в обох творах хронотопу війни, якому підпорядковано сюжетно-композиційні, образні та мовно-стильові компоненти оповіді. Оперуючи поняттям «хронотоп», дотримуємось сформульованої М. Бахтіним теорії про нерозривність часу і простору та провідну роль часу. Важливою є теза вченого щодо виражальної здатності хронотопу, у якому згущено й конкретизовано прикмети часу. Відтак персонаж, знаходячись у межах хронотопу, підпорядковується його внутрішнім законам, відмінним від тих, що діють у зовнішньому просторі.

Безпосередніми учасниками воєнних дій в аналізованих творах є їхні центральні персонажі – галичанин Матвій Шавала в М. Ірчана та англієць Джордж Вінтерборн у Р. Олдінгтона. Вони представляють ворогуючі сторони воєнного конфлікту, та, врешті, обидва стають його жертвами. Образи розкриваються на широкому тлі тогочасної дійсності, що стає можливим завдяки ретроспекціям, у площині яких пунктирно простежується все життя персонажів – від народження до трагічного завершення. У воєнному хронотопі, який є ключовим ідейно-смысловим конструктом, акумульовано попередній досвід протагоністів як буття-до-смерті. Попри різний рівень рефлексивного самоусвідомлення, і Матвій, і Джордж замислюються над питаннями доцільності людського існування, артикуляція та наповнення яких суголосні з ідеями екзистенціалістської філософії. Хронотоп війни виявляється топосом, де Матвію і Джорджу відкривається ілюзорність зануреного в жорстоко-абсурдне протиборство світу, що перебуває в ситуації перманентної війни. Звідси тяглість, а то й «відсутність» часу – чи йдеться про один день (як у повісті М. Ірчана), чи про три роки (як у романі Р. Олдінгтона). Натомість на перший план у часопросторовому дискурсі обох текстів виходить особистісний аспект, де репрезентується стан свідомості людини на порозі смерті. Запізніле прозріння героїв лише підсилює ситуацію трагічної приреченості, порятунок від якої українець знаходить у божевіллі, а британець – у «смерті», тобто самогубстві.

Визначальними рисами хронотопу війни в «Карпатській ночі» і «Смерті героя» є розрив зв'язків між індивідуальним і суспільним, втрата життєвих орієнтирів, ностальгія за минулим, загострення тваринних інстинктів, хаотичність, мінливість, безцільність, об'єктивовані у виразно-натуралістичних означниках семантичного поля «війна» (смерть, страх, холод, голод, темрява, бруд тощо). Повість українського письменника позбавлена характерної для англійського роману сатиричної і саркастичної інтонації – її рівномірна оповідь корелює з авторською концепцією головного персонажа як сумирного й упокореного долі. Однак глибина внутрішньої трагедії Матвія надає творові особливої експресії. Вона об'єктивується насамперед у заголовку повісті, в амбівалентній семантиці образу карпатської ночі. Традиційно асоціюючись із тишею і блаженним спокоєм, у хронотопі війни «ніч» трансформується в топос божевілля і смерті. Спільним у дискурсі повісті М. Ірчана і роману Р. Олдінгтона є концепт плачу, який пронизує смислову тканину обох текстів. У «Карпатській ночі» він актуалізується в ідейно-смысловій площині мотиву нестримно ридуючого Матвія. Натомість увесь роман «Смерть героя», за визначенням

самого автора, постає «надмогилямним плачем». В обох випадках проступає семантика екзистенційної туги не лише за вояками, які загинули в Першій світовій, а й за усім людством, охопленим абсурдом шаленого самознищення.

У підрозділі 3.4. – *«Дихотомії свобода / несвобода, свобода / необхідність у часопросторі романів-антиутопій “Сонячна машина” В. Винниченка і “Прекрасний новий світ” О. Гакслі»* – здійснено компаративний аналіз оприявлення феномену свободи в антиутопічному дискурсі українського та англійського романів. Підкреслено, що попри радикальність, а подекуди й непослідовність adeptів екзистенцфілософії (М. Бердяєв, О. Больнов, М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр та ін.) в підході до вирішення проблем свободи, їхньою незаперечною заслугою є визнання цінності й унікальності одиничного, зміщення уваги на окремого індивіда, який у ХХ столітті опинився перед складними викликами індустріалізації і технізації – сил, що розчиняли особисте у всезагальному. Відповідно розум, наука й техніка, призначені для пізнання світу, постають засобами поневолення індивіда. Складна взаємодія людини і машини увиразнюється в літературній антиутопії, творці якої піддають сумніву саму мрію про щасливе майбутнє людства. В антиутопічному суспільстві високоорганізованій дійсності протистоять окремі індивіди, свідомість яких зберігає відносну незалежність. Це одинаки у стані відчаю і туги, викликаному усвідомленням страху і власного безсилля перед тоталітарним абсурдом.

Аналогічна парадигма простежується в романах «Сонячна машина» (1928) В. Винниченка та «Прекрасний новий світ» (1932) О. Гакслі, де представлено варіативні моделі прийдешньої цивілізації. Прикметно, що і В. Винниченко, і О. Гакслі, наслідуючи традиції інтелектуально-філософської прози, не ілюструють ідеї, а репрезентують перебіг думки. Тож авторські візії об’єктивуються у формі дискусій, де замість готових рецептів чи відповідей артикулюються проблеми. У такий спосіб письменники закликають потенційних реципієнтів до розмислів щодо сучасності та її реалій.

Виявлено, що концепт свобода у творах українського та англійського прозаїків розглядається в опозиційній площині внутрішньої / зовнішньої свободи, свободи / необхідності, мислення / буття тощо. Ці дихотомії актуалізуються у вертикальній проєкції наративів, позначених ієрархічною структурою верх / низ. У русі оповіді «від верху до низу» індивідуальна свідомість постає у всій своїй приреченості й безнадійності, посилених топосом периферії (у В. Винниченка) чи відсутністю власного простору (в О. Гакслі). Така фіктивна свобода зводиться до забуття себе, свого індивідуального «Я», тож не може називатися свободою. Відтак в обох романах замість суспільства вільних людей зображується царство «мертвотної ситості». Сонячний хліб, що мав би бути, за задумом винахідника Рудольфа Шторна у В. Винниченка, порятунком, перетворюється на згубу. Подібно до таблеток соми, які в Новому Світі О. Гакслі замінили щастя, винайдений продукт стає панацеєю від усіх проблем. Припинивши їх долати, люди перетворюються на безлику масу, образно уподібнену в текстах до «отари», «юрби», «худоби», «купи атомів», «комах», «плям облич» тощо.

Авторські світоглядні концепції артикульовано в рефлексіях і переживаннях персонажів, які вирізняються з натовпу. Таких персонажів в обох

романах, на протигагу слухняній більшості тоталітарного суспільства, небагато. У «Сонячній машині» до нонконформістів належать Еліза, Рудольф, Труда, Сузанна. У «Прекрасному новому світі» – Марк Бернард, Гельмгольц, Джон Дикун, Леніна. Попри різні причини незадоволення існуючим устроєм, їх об'єднує усвідомлення фіктивності власного буття, де немає місця свободі й щастю. Переживання особистої трагедії є важливим чинником екзистенційного пробудження героїв, а відтак – розкриття ними суті рабського щастя, заради якого пожертвувано свободою. Автори «Сонячної машини» та «Прекрасного нового світу» сходяться в думці про неможливість гармонійного поєднання матеріального і духовного через недосконалість самої природи людини, зосередженій на ідеї споживання. Але на протигагу О. Гакслі, який заперечує можливість влаштування царства вільних людей в умовах технократичного суспільства, В. Винниченко пропонує конкретні, хоча й утопічні шляхи її досягнення. Ідея колективу, об'єднаного спорідненою працею вільних людей, розгорнута в романі українського письменника в образі сонячної машини, насправді є надто далекою від реальності. Проте сама постановка проблеми і пошуки шляхів самопізнання та самоусвідомлення для індивіда є визначальними для творчості і українського, і британського письменників.

Розділ четвертий – **«Людина в екзистенціальних ситуаціях: варіативність актуалізації у творах українських і британських авторів»** – присвячено вивченню особливостей художнього вираження емоційно-вольових станів (екзистенціалів) персонажів у межових переходах. Їхнім оприявленням є тематичні екзистенціали самотності, творчості, любові, смерті, які відображають авторські морально-етичні та естетичні візії, суголосні з екзистенційно-модерністським світоглядом.

У підрозділі 4.1. – **«Самотність як модус буття творчої особистості у творах українських та англійських прозаїків»** – здійснено аналіз художнього вираження феномену самотності митця як предмета рефлексії письменників літератури міжвоєнної. Об'єктом дослідження є твори В. Підмогильного, Ю. Яновського, С. В. Моема, О. Гакслі, В'рджинії Вулф та ін., де проаналізовано різні форми переживання екзистенційної самотності творчими особистостями.

Наголошується на важливості актуалізації образу митця в модерністській літературі міжвоєнної. Письменники, художники, музиканти, актори все частіше опиняються в ролі об'єктів словесного дискурсу, у фокусі якого – гама складних переживань неординарної особистості в хаосі буття. Її розгублена свідомість прагне відшукати власну точку опертя насамперед у собі, у глибинах власного «Я». Творчість як джерело справжньої свободи стає єдиним виходом із внутрішньої кризи, у якій акумулюються суперечності людської цивілізації перед складними викликами повоевненої дійсності.

В означеному екзистенціаліфілософії ракурсі митець перетворюється на особу, яка творить себе, свій власний світ завдяки вільному вибору. Оскільки «відправним пунктом» і основним критерієм оцінки явищ постає досвід суб'єкта, твір у розумінні прихильників філософії існування – це результат усвідомлених речей, мірилом яких є авторська свідомість, що екзистенціює, переживаючи стани самотності, відчаю, туги, смутку, нудьги тощо. Вибір творчими індивідами

самотності означає трансценденцію в мисленні, а отже – вихід на новий рівень самоусвідомлення. Для онтологічної характеристики станів «ось-буття» у філософії використовують поняття «екзистенціал», введений у науковий обіг М. Гайдеггером у праці «Буття і час». Диференціюючи терміни «категорія» і «екзистенціал», мислитель зараховує останній до експлікатив, у яких оприявнюються буттєві риси присутності. Важливим для компаративного аналізу обраних творів став висновок Н. Хамітова про наскрізний характер екзистенціалу «самотність», який, на відміну від локальних екзистенціалів, пронизує усі виміри людського буття.

Порівняльно-типологічне вивчення екзистенційних ситуацій у творах українських та англійських письменників періоду міжвоєнтя дозволило прстежити різні модуси й рівні усвідомлення самотності персонажами-митцями. Найчастіше це життєвий принцип і свідомий вибір, екзистенціал, у якому експлікується внутрішня самотність як форма існування і джерело творчості. Його художніми утіленнями у творах стають мотиви й образи із семантикою переходу. Так, Радченко вирішує написати роман про людей, а Вигорський вирушає в омріяну тривалу мандрівку в пошуках власної автентичності («Місто» В. Підмогильного), Стріклєнд («Місяць і мідяки» В. С. Моема) повністю присвячує себе творчості на віддаленому від цивілізації острові, Вінтерборн («Смерть героя» Р. Олдінгтона) відкриває для себе альтернативний світ краси навколишньої природи, а То-Ма-Кі («Майстер корабля» Ю. Яновського) знаходить істину-осаяння у фіксації творчого дерзання молодості.

У проаналізованих творах українських і британських письменників концепт самотності позначений різними модусами оприявлення. Для Степана Радченка В. Підмогильного і Джорджа Вінтерборна Р. Олдінгтона – це самотність-відчуження внаслідок кризи внутрішнього «Я», дисгармонії особистості і світу. Для Вигорського В. Підмогильного і Стріклєнда В. С. Моема питомими є прояви культурної самотності (добровільне усамітнення) в «чужому» культурно-часовому контексті. Такий модус корелює з традицією літератури романтизму щодо конструювання образу відчуженого генія. То-Ма-Кі Ю. Яновського та оповідачеві в романі В. С. Моема «Місяць і мідяки» притаманний інший тип самотності, інспірованої специфікою їхнього занурення у творчий процес: То-Ма-Кі сприймає за екзистенційну ситуацію можливість усвідомити власне «Я» у віддзеркаленні створеного «іншого» світу, а оповідач, інтерпретуючи феномен Стріклєнда, переживає самотність очевидця-емпата, який «розпізнає» генія.

Їхніми образами-антагоністами є псевдомитці (Кліффорд у Д. Г. Лоуренса, Безпалько у В. Підмогильного, Дірк у В. С. Моема). Вони втікають від самотності у простір емпіричного існування, зводячи мистецтво до предметно-побутового рівня. До типу квазі- чи псевдомитця близький образ Філіпа Куорлза («Контрапункт» О. Гакслі), який, знаходячи втіху в колекціонуванні ідей, сприймає життя лише за сюжет художніх творів. Доведено, що екзистенційна самотність персонажів у прозі англійських письменників актуалізується здебільшого в дискурсі декадентського заперечення дійсності. Натомість для персонажів-митців у романах українських авторів характерним є пошук національно-культурної ідентичності, оскільки вони є активними учасниками

соціокультурних процесів свого часу. А відтак для них важливим є збереження власної суб'єктності в діалогічних стосунках «Я» – «Інший».

У підрозділі 4.2. – *«Любов як чинник самоусвідомлення персонажів у “Недугі” Є. Плузника та “Закоханих жінках” Д. Г. Лоуренса: діалектика раціонального / чуттєвого, тілесного / духовного»* – визначено спільні і відмінні риси художньої репрезентації екзистенціалу любові у творах українського та англійського авторів. Увагу сфокусовано на любові-еросі (коханні), у якій, на відміну від інших форм любові (філія, строге, агапе), людське буття набуває метаграницної цілісності.

У дослідженні використано основні положення праць Г. Сковороди, С. К'єркегора, М. Бердяєва, Г. Марселя, Н. Хамітова та ін., присвячених питанням особистісних взаємин. Любов тлумачиться ними сферою прориву внутрішнього «Я», актом трансценденції, де відбувається поєднання «Я» з «Ти». Саме кохання як найвища цінність індивідуального буття опиняється в опозиції до негативних явищ об'єктивної дійсності та проявів людської обмеженості. Така конфліктна парадигма є типовою для модерністського типу культури ХХ століття, де чільне місце належить проблемі автентичності людського існування. У смисловому полі любовно-еротичних взаємин активуються концепти модернізму як естетичного феномену, сфокусованого на внутрішньому бутті індивіда. Важливими для нашого дослідження є також положення психоаналітичної концепції З. Фрейда, К.-Г. Юнга, Е. Фромма та ін., у світлі яких кохання, виводячи людини зі стану сну-забуття, постає катализатором процесу усвідомлення невідомого.

В українській і британській літературах міжвоєнних десятиліть любовна тематика набуває якісних трансформацій, актуалізуючись в антагоністичній площині раціонального / чуттєвого, матеріального / духовного, суспільного / особистого. Це ілюструють романи Є. Плузника «Недуга» (1928) і Д. Г. Лоуренса «Закохані жінки» (1920), де варіативні моделі любовної взаємодії об'єктивуються в образах опозиційних пар персонажів: Орловець / Сквирський («Недуга»), Кріч / Біркін («Закохані жінки»). Як і в інших творах інтелектуального жанру, дія в цих романах розгортається на тлі дискусій, породжених конфліктом протагоністів із собою та зовнішнім світом. До розмов долучається широке коло дійових осіб – репрезентантів авторських позицій. Переживаючи любовну пристрасть, вони опиняються в межовій ситуації, долання якої веде до осягнення власної сутності. Трансцендентна здатність любові в кожному випадку залежить від рівня самоусвідомлення індивіда, його внутрішньої готовності подолати обмеженість буття, детермінованого зовнішньою дійсністю.

Персонажі, у свідомості яких домінує раціональний первінь (Орловець, Кріч), віддають перевагу любові-пристрасті, позначеній незрілістю стосунків. У структурі особистостей обох чоловіків спостережено домінування чуттєвості над діловитістю (раціональністю). Попри різницю суспільних моделей, апологетами яких є Іван Орловець і Джеральд Кріч, спільним для них є принцип механічного підкорення внутрішнього зовнішньому, чуттєвого – раціональному. Взаємини чоловіка і жінки в такому середовищі уподібнюються до виробничого процесу з відповідним набором функцій. У боротьбі за матеріальне людина й сама

поступово перетворюється на автомат з атрофованими чуттями, що демонструють персонажі аналізованих творів. В Орловця («Недуга» Є. Плужника) щирі почуття до дружини залишилися в минулому і здаються зайвими, трансформуючись у так зване «комуністичне товаришування». Внутрішньо спустошений Джеральд («Закохані жінки» Д. Г. Лоуренса), який здебільшого знаходився забутий в тілесних оргіях із повіями, у своїх поривах до успіху втрачає інтерес до представниць протилежної статі. Тож хвороблива пристрасть чоловіків до сповнених жіночої чуттєвості Ірини й Гудрун є прикладом неповноти любові, приреченої на поразку. Символічною є фінальна сцена падіння Джеральда зі сніжної вершини, у якій генерується ідея фатальної обмеженості раціоналізму. Тоді як Іван Семенович у Є. Плужника повертається до звичного ритму життя, що розцінюється своєрідним маневром автора, змушеного приховувати власні інтенції від пильного ока тогочасної критики.

На відміну від Орловця і Кріча, їхні антиподи Сквирський і Біркін прагнуть цілісної любові-еросу, де тілесне поєднується з духовним і душевним. Обидва персонажі ідеалізують це почуття, надають йому онтологічного значення основ буття, центру світобудови. Кохання для чоловіків означає передусім єднання особистостей. У їхніх поглядах простежується трансцендентно-релігійне тлумачення любові як вічного пориву і свободи. Однак і український, і англійський письменники солідарні в думці щодо неможливості досягнення гармонійних взаємин, на заваді яким постають, з одного боку, об'єктивні гендерні суперечності, а з другого – особливості державно-суспільного механізму, спрямованого на нівелювання в людині індивідуально-неповторного. Спільним для аналізованих текстів є зображення амбівалентності любові, яка є водночас і доланням відчуженості, і полоном, який породжує обмеження та екзистенційну кризу. Разом із тим, розвінчуючи ідею раціонального, Є. Плужник і Д. Г. Лоуренс акцентують на неавтентичності й абсурдності людського існування, не здатного вийти за власні межі та розпізнати Себе в Іншому.

У підрозділі 4.3. – *«Екзистенціал “смерть” у світлі танатологічного досвіду персонажів як суб'єктивних / абстрактних мислителів у прозі М. Могілянського, В. Підмогильного, Вірджинії Вулф, В. С. Моєма та ін.»* – проаналізовано спільні і відмінні риси художнього осмислення феномену смерті в українській і британській літературах міжвоєнних десятиліть. Закцентовано на філософсько-екзистенційному тлумаченні смерті (С. К'єркегор, К. Ясперс, М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.) як фундаментальної частини життя («смерті в житті»), наділеної високим онтологічним статусом. Таке розуміння людської кінечності лягло в основу модерністської парадигми, у центрі якої – протистояння індивіда і ворожого йому світу. Відтак концепт смерті набуває значення антропологічного коду, у якому розкриваються індивідуальні та універсальні риси людської екзистенції, що засвідчує значимість цього концепту в ідейно-смісловій структурі творів, а отже – спонукає до його поглибленого прочитання.

Аналіз повістей В. Підмогильного «Остап Шаптала» (1921) і «Повість без назви» (1934), романів М. Могілянського «Честь» (1929), В. С. Моєма «Розмальована вуаль» (1925) та Вірджинії Вулф «До маяка» (1927) дає

можливість узагальнити щодо національних та індивідуально-авторських варіантів інтерпретацій екзистенціалу «смерть». Власні візії цього концепту письменники делегують своїм персонажам. Розлогі рефлексування – підґрунтя для означення їх екзистенційними (суб'єктивними) чи абстрактними мислителями (С. К'еркегор), де перший – це мислячий індивід, а другий – це мислитель, який розуміє все, окрім себе самого, тому справжня сутність світу залишається для нього недосяжною. Цю типологію простежено крізь призму осмислення персонажами смерті як події і як межової ситуації або феномену смертності і феномену смерті (М. Гайдеггер).

Виявлено, що головною передумовою набуття танатологічного досвіду персонажами творів доби міжвоєнної є «смерть Іншого», яка породжує почуття вини і водночас спонукає до активних дій. Для Остапа Шаптала, Пашенка, Кітті, містера Рамзі смерть близьких людей означає межову ситуацію, де відкривається екзистенція власної кінечності – важливого чинника їхнього особистісного становлення й набуття духовної свободи. Знаковими у творах є архетипні образи річки («Остап Шаптала»), моря («Розмальована вуаль»), маяка («До маяка»), у яких втілено ідею переродження героїв через осягнення ними істини швидкоплинності людського буття. Натомість в образах лікарів Каліна і Волтера, які знаходяться в полоні власних амбіцій, спостережено сприйняття смерті Іншого об'єктивним фактом. Їхня лікарська практика – приклад падіння в щоденне існування без свободи вибору. Самогубство чоловіків є наслідком відчаю, спричиненого перевагою тимчасового над вічним (у Каліна – невдала операція, у Волтера – нерозділене кохання), тож розцінюється формою ухилиння від смерті. На відміну від к'еркегорівської «хвороби-до-смерті» чи гайдеггерівського «буття-до-смерті», в образах цих персонажів унаочнюються моделі «буття-до-помсти» та «буття-до-некрологу», які виключають процес внутрішнього зростання.

Водночас і в українських, і в англійських текстах прочитується екзистенційна тривога авторів щодо можливості реалізації індивіда в суспільному середовищі, де нівелюються такі моральні імперативи, як совість, честь, порядність, чесність, відповідальність, що мотивує ймовірну причину самогубства героїв як виразників авторських інтенцій. Людина, яка досягла самоусвідомлення, змушена або пристосовуватися до дійсності, при цьому йти наперекір внутрішнім переконанням, або шукати вихід у втечі, зокрема й смерті – одній із форм протистояння абсурду. Прикладом слугує образ Пашенка з «Повісті без назви»: «плануючи» самогубство, чоловік наснажується ідеєю протесту проти тоталітарної системи, заснованій на брехні та фальшивих ідеалах. Таким чином, спільною для проаналізованих творів є проблема нівелювання особистого перення в механістичному світі, яка в українських авторів набуває виразних суспільно-політичних конотацій, тоді як в англійських розгортається здебільшого в площині опозицій «природа – цивілізація» («схід – захід»). При цьому в обох випадках феномен смерті розглядається важливим критерієм глибини та інтенсивності мислення персонажа, а отже, його здатності вийти за межі унормованого буття.

Розділ п'ятий – «Художньо-естетичне осмислення буття крізь призму категорії статі» – присвячений дослідженню феміністичних і гендерних

концептів міжвоєнної прози, представленої творами В. Підмогильного, Ірини Вільде, Д. Г. Лоуренса, Вірджинії Вулф та ін.

У підрозділі 5.1. – *«Гендерний аспект амбівалентності Свого / Чужого (на матеріалі романів “Невеличка драма” В. Підмогильного та “Коханець леді Чатерлей” Д. Г. Лоуренса)»* – розглянуто варіативні моделі авторського вираження філософських, морально-етичних, національних топосів, позначених гендерними маркерами. Увагу сфокусовано на дихотомії «Свій / Чужий» як смислового репрезентанті гендерних питань, навколо яких обертається художня екзистенційність аналізованих творів. Відзначено тенденцію зарубіжного та вітчизняного літературознавства останніх десятиліть до рівнозначного тлумачення жіночого і чоловічого письма з акцентуацією на індивідуально-психологічній проблематиці.

Типовою для «Невеличкої драми» (1930) В. Підмогильного і «Коханця леді Чатерлей» (1928) Д. Г. Лоуренса є амбівалентна семантика опозиції «Свій / Чужий», зумовлена ідейно-змістовими концепціями персонажів, мораллю, яку вони сповідують, духовно-інтелектуальним рівнем їхнього розвитку. Гендерний аспект романів В. Підмогильного і Д. Г. Лоуренса актуалізується в образах головних героїнь – Марти («Невеличка драма») і Констанс («Коханець леді Чатерлей»), які у своєму прагненні здобути незалежність зіштовхуються з опором міщанського середовища з панівним традиційно-патріархальним розумінням статі. Конфліктність життєвих обставин, у які потрапляє кожна з героїнь, пришвидшує процес додання ними гендерних стереотипів та усвідомлення власної суб'єктності, а отже, ставить перед вибором свого «Я». Екзистенційний характер такої ситуації увіразнює вимушений чи добровільний вихід героїнь за межі встановлених суспільною мораллю чи ідеологією координат.

У роботі підкреслено просторову оприявленість Свого / Чужого в романах В. Підмогильного і Д. Г. Лоуренса. Вона корелює із загальною тенденцією модерної літератури, де модель перебування жінки / чоловіка у світі зазнає відчутних трансформацій. І для Марти, і для Констанс ідеальним («своїм») стає лише внутрішній простір панування природних почуттів, що протиставляється зовнішньому «чужому» простору механістичної реальності. Стати «своїми» можуть лише ті локуси зовнішнього світу, у координатах яких розгортаються історії кохання головних героїв: кімната Марти («Невеличка драма») чи помешкання лісничого («Коханець леді Чатерлей»). Водночас у романах спостережено відчуження «свого» простору, спричинене втручанням жорстокого зовнішнього «чужого», коли персонажі змушені переосмислити та переоцінити власне буття. Важливо, що у творі українського автора сакральний як різновид «свого» простору має національно-конкретні (Канів, Дніпро) і типові для романтичної концепції невідання чи незіпсованості (дитинство героїні) обриси. Тоді як у романі англійського прозаїка сакральним стає простір, який асоціюється з укоріненим у язичницьку традицію та апробованим у сентименталістській і романтичній літературі топосом незайманої природи. Це засвідчує варіативність авторських моделей світу: з акцентом на національно-родовому аспекті у В. Підмогильного та космологічному в Д. Г. Лоуренса. Тож у свідомості Марти гендерна рівноправність невіддільна від національної ідентичності, а

визначальними для Констанції є тілесно-жіноча й материнська сутності як вираження її природного первня.

У підрозділі 5.2. – «*Модуси жіночої екзистенції у прозі Ірини Вільде та Вірджинії Вулф*» – здійснено порівняльно-типологічний аналіз художнього оприявлення екзистенційного буття жінки. Підґрунтям для такого дослідження є арсенал сучасних феміністичних студій, що дозволяє обґрунтувати доцільність зіставлення творчих доробків Ірини Вільде та Вірджинії Вулф, які формувались у схожих суспільних, літературних та індивідуально-авторських обставинах. Обидві авторки перебували в епіцентрі інтелектуально-мистецьких рухів свого часу, що визначили їхній світогляд та естетичні вподобання. Звернено увагу на есеїстику й публіцистичний доробок письменниць, де акцентовано на суб'єктності жінки, яка прагне до самоствердження, реалізації внутрішнього потенціалу і права вільного вибору.

Дослідження феміністичного дискурсу в циклі повістей Ірини Вільде «Метелики на шпильках» та романі Вірджинії Вулф «Місіс Деллоуей» уможлиблює узагальнення щодо художніх особливостей авторського стилю, позначеного імпресіоністичним психологізмом. Зазначено, що для ідіостилю української та британської письменниць характерною є наявність різнокольорової гами емоційних станів героїв, звукових і нюхових образів-репрезентантів буття індивідуальної свідомості. Творча манера увиразнила феміністичні інтенції авторок, осмислення яких розглядається невід'ємним компонентом їхніх новаторських орієнтацій, суголосних із модерністською ідеєю свободи самовираження особистості. Головні героїні «Метеликів на шпильках» та «Місіс Деллоуей» – Дарка Попович і Клариса Деллоуей – є втіленням авторського розуміння нагальності вирішення жіночого питання в суспільстві. Як і у творах В. Підмогильного та Д. Г. Лоуренса, зображення внутрішніх світів протагоністок Ірини Вільде і Вірджинії Вулф розбудоване в тісній взаємодії з двома типами хронотопу – зовнішнього матеріально-просторового й біографічного. Разом із тим, письменниці утверджують не лише тип нової жінки, але й вічної жіночності: попри різний вік і життєвий досвід, героїням властиве суто жіноче, з домінантою емоційно-чуттєвого, екзистенційне переживання світу, де радість перетікає в раптовий сум, захоплення – у гірке розчарування і відчай.

Формою самозахисту й збереження гармонії та цілісності жіночої особистості і в «Метеликах на шпильках», і в «Місіс Деллоуей» стає сповідуваний Даркою і Кларисою вітаїстичний світогляд. Особливо це виявляється в любовно-чуттєвій площині – в екзистенційному просторі увиразнення їхніх психологічно-поведінкових парадигм. Кохання перетворюється на один із важливих етапів не лише набуття жінками власного досвіду, а й відстоювання автентичності та внутрішньої свободи – необхідних для реалізації вільного вибору. Ідеалом героїні Ірини Вільде є любов у її найвищому прояві як духовно-тілесне єднання з Іншим заради загальнонаціонального блага. У жіночих мріях дівчини проєктуються авторські візії вільної і незалежної людини, яка відповідає радше європейській, аніж соціалістичній моделі «будівника комунізму». Натомість футурологічні прогнози Вірджинії Вулф, на відміну від української письменниці, не такі оптимістичні, та все ж вона допускає

можливість культурного й духовного поступу людства за умови розкріпачення індивідуальної свідомості, здатної поєднати чоловіче і жіноче. Спільною для Ірини Вільде і Вірджинії Вулф є акцент на самоцінності особистості жінки, спроможної протистояти традиційним установам та вибудовувати власний простір у патріархально маркованому суспільстві.

ВИСНОВКИ

Висновки узагальнюють результати проведеного дослідження.

У перебігу дослідження встановлено, що художній дискурс екзистенційності є невід'ємним складником світової літератури. Один із наслідків побутування цього дискурсу – формування специфічного методологічного інструментарію задля його наукового осмислення і в просторі історико-літературному, і в просторі порівняльного літературознавства. Проведене дослідження засвідчує, що саме комплексний підхід до вивчення екзистенційно насаджених явищ інтелектуальної прози різних національних письменств є результативним і перспективним. Намір системного компаративного аналізу художньої екзистенції творів української і британської літератур доби між двома світовими війнами визначив наукову методологію, потенціал якої спрямований на розв'язання завдань нашої студії.

У монографії систематизовано критичну рецепцію екзистенційної прози міжвоєнної, простежено специфіку художньої актуалізації феномену екзистенційності на різних етапах розвитку словесного мистецтва в Україні та Британії. У визначенні основних «кроків» критичного дискурсу враховано неоднорідність процесу наукового осмислення буттєвої проблематики в обох літературах, зумовлену суспільно-історичними та культурно-історичними процесами. На відміну від Британії, в літературознавстві якої на першому і другому етапах (1920 – 1960-і роки) спостережено тенденцію до поглибленого студювання проявів суб'єктивізму і психологізму у творах міжвоєнного періоду, в Україні саме в цей час радянські дослідники інтелектуальної прози все більше ігнорують її як таку, що суперечить принципам соцреалізму. Радикальним поворотом на шляху освоєння екзистенційного дискурсу визначено третій етап, який у британській науці про літературу розпочався в 1970-х, а в українській – у 1990-х роках і триває до сьогодні. Він супроводжується поширенням постмодерністських тенденцій, а отже – можливістю застосувати переваги методологічного плюралізму. Творчість М. Івченка, В. Підмогильного, В. Петрова-Домонтовича, Є. Плужника, М. Хвильового, О. Слісаренка та ін. переходить із розряду «білих плям» в об'єкти ретельного дослідницького прочитання, аргументованого європейським контекстом їхнього художнього доробку. Щодо британської критики, то на третьому етапі досліджень прози міжвоєнної формується думка щодо ролі Вірджинії Вулф, Дж. Джойса, О. Гакслі, В. С. Моєма, Д. Г. Лоуренса та ін. як попередників літературного екзистенціалізму 1950-х років. У такий спосіб утверджувалась ідея спадкоємності різних генерацій письменників, філософічність і психологізм творів яких стали художньо-стилістичними маркерами осягнення ними ідей, суголосних із теоріями представників екзистенціалістської філософії.

Діахронічний аналіз особливостей оприявлення в українському і британському письменствах феномену літературної екзистенційності довів активне звернення письменників до проблем людського існування. Особливо в перехідні періоди культурно-історичного розвитку людства, позначені кризовими явищами. Спільними і для українського, і для британського художніх екзистенційних дискурсів упродовж усієї історії їхнього формування стала розробка екзистенціальів туги, смерті, самотності, породжених усвідомленням дисгармонії буття. При цьому національним акцентом у творах британських письменників є екзотичні (східні) мотиви образу альтернативного «іншосвіття», в українських – власне історичне минуле, звернення до якого употужнювало екзистенційну тематику питаннями пошуку національної ідентичності. На модерністському етапі художньої екзистенційності паралельно з її літературним оприявленням відбувалося обґрунтування і теоретичних аспектів модернізму, де буттєвий проблематичні і образності відводило місце ключових уцій парадигмі. В інтелектуальній прозі українців В. Підмогильного, М. Івченка, В. Винниченка, Є. Плужника, М. Хвильового, Ірини Вільде та британців Дж. Джойса, В'рджинії Вулф, О. Гакслі, Д. Г. Лоуренса, Р. Олдінгтона формувався комплекс питань екзистенціалістського характеру і тип рефлексуючого героя, який, осмислюючи їх, виходить на новий рівень само – і світоусвідомлення.

Одним із важливих маркерів приналежності того чи того зразка прози доби міжвоєнної до екзистенційної визначено його просторово-часову організацію. Дискурсивний аналіз творів крізь призму специфіки їхніх хронотопів уможливив висновки про їх зумовленість національного традицією художньої екзистенційності, жанровою природою тексту, а також індивідуально-авторською стильовою манерою. Основними моделями часпросторів в екзистенційній прозі стали «деформований», позбавлений гармонії простір двох різновидів – герметичного (замкнутого) і колоподібного; хронотоп міста; хронотоп війни; антиутопічний хронотоп.

Перший – «деформований» – тип хронотопу («Санаторійна зона» і «Вальдшнепи» М. Хвильового, «Жовтий Кром» і «Танок блазнів» О. Гакслі), маркований мотивами семантичного поля відчуження і причереності: тиші, порожнечі, статичності, театральності, ілюзорності. Домінантною характеристикою такого часпростору є відсутність особистісної перспективи. У такий спосіб українські письменники висловлювали своє розчарування у проєктах національного і суспільного розвою, а британські – морального оновлення поствікторіанського суспільства. Абсурдність такого хронотопу – у неможливості руху / змін у ньому, як і шансу вийти за окреслені межі.

В опозиції «чужий» – «свій» постає і другий тип екзистенційного хронотопу – урбаністичний («Сентиментальна історія» М. Хвильового, «Смерть героя» Р. Олдінгтона, «Танок блазнів» О. Гакслі). «Чужому» місту як топосу екзистенційних випробувань героя протистоїть в українській прозі «свій» простір села. Натомість у британській прозі увага письменників зосереджена на опозиції «чужа» цивілізація – «своя» природа. В обох національних варіантах інтелектуальної прози переживання «чужого» простору супроводжується екзистенціалами смутку, туги, страху, нудьги. А відтак персонаж твору

опиняється перед складним, а нерідко й трагічним вибором: закинутість, падіння чи проєктування як варіанти онтологічно-екзистенційної присутності у просторі міста. Якщо протагоністи «Сентиментальної історії», «Смерті героя», «Танку блазнів» відчують закинутість і падіння у щоденне (профанне) існування, то для персонажів «Міста», «Метеликів на шпильках», «Місіс Деллоуей» місто стає фундаментом формування їхнього нового досвіду та осягнення вищого рівня самоусвідомлення. При цьому у творах українських авторів місто набуває рис утопічного топосу, а в британських – трагічного антиутопічного. Це зумовлено ілюзіями української інтелігенції щодо можливості національного відродження, натомість у британських письменників – з їх втратою під тиском реалій міжвоєнної дійсності, де мегаполіс сприймається втіленням знеособленого простору британської імперії.

Третій хронотоп війни (у «Карпатській ночі» М. Ірчана і «Смерті героя» Р. Олдінгтона) є трагічним за визначенням й уособлює абсурдний і тотально ворожий світ. Його сутнісні характеристики – «знецнення» категорії часу, його тяглість або «відсутність»; порушення всіх типів зв'язків, як-от: причинно-наслідкових, родинних, «індивід – суспільство» тощо; ревізія і втрата традиційних життєвих орієнтирів; ностальгія за минулим як «проживання вже пережитого»; примат біологічного над духовним і душевним тощо. Воєнний хронотоп стає «декорацією», на тлі якої Матвій і Джордж остаточно усвідомлюють, як знецнюється людське життя і деградує особистість та людство в цілому. Прозріння персонажів збігається з розумінням власної приреченості, де можливим виходом із такої екзистенційної ситуації стає смерть – душевна (як божевілля Матвія) або фізична (як загибель Джорджа).

Дослідження часопростору в «Сонячній машині» В. Винниченка і «Прекрасному новий світ» О. Гакслі дає змогу говорити про четвертий – антиутопічний – тип хронотопу в текстах екзистенційної проблематики. Завдяки специфічній часопросторовій організації антиутопій, автори акцентували на низці проблем буттєвої парадигми, зокрема на таких опозиційних топосах, як внутрішня / зовнішня свобода, свобода / необхідність, мислення / буття тощо. Авторські світоглядні концепції артикульовано в рефлексіях і переживаннях персонажів, які вирізняються з маси. Попри різні причини незадоволення механістичним суспільно-політичним устроєм, вони солідарні в думці про власне буття як таке, що позбавлене свободи і щастя. Якщо О. Гакслі переконаний у несумісності такого типу суспільства із самою ідеєю свободи, то В. Винниченко вірить у можливість побудови новітньої держави Сонця в майбутньому. Водночас для обох письменників пріоритетними залишаються концепти самопізнання та самоусвідомлення індивіда як об'єкти художнього осмислення.

У ролі символічних топосів, де відбувається акт трансценденції, автори екзистенційної прози обирають мистецтво та чуттєву сферу як простір взаємодії-боротьби Еросу і Танатосу. Мистецька сфера самопізнання індивіда в інтелектуальній літературі доби міжвоєнної стає однією з екзистенціальних ситуацій, де реалізація / нереалізація персонажем своїх творчих амбіцій породжує усвідомлення власного «Я». «Супровідним» для персонажа-митця є екзистенціаль самотності, активно розроблений у творах «Місто» В. Підмогильного, «Місяць і

мідяки» В. С. Моєма, «Смерть героя» Р. Олдінгтона, «Майстер корабля» Ю. Яновського. На відміну від традиційної семантики трагічності, самотність для таких персонажів перетворюється на джерело творчості та єдино прийнятну форму їхнього існування в умовах зароджуваного тоталітарного режиму (у творах українських авторів) або технократичного суспільства (у британській прозі). У текстах екзистенційної парадигми концепт самотності оприявлюється як самотність-відчуження (Радченко, Джордж), культурна самотність (Вигорський, Стрікланд), самотність-відповідальність (То-Ма-Кі та оповідач у романі В. С. Моєма). На протигагу персонажам-митцям, псевдомитці уникають самотності або сприймають життя своєрідним художнім витвором, фікцією, ілюзією. Модуси творчої екзистенційності в британській прозі зумовлює декадентська естетика втечі від руйнівної дійсності у віртуальний простір абсолютної Краси. В українських письменників джерелом творчості як екзистенційної розмікненості є осмислення буття у єдності індивідуального і національного.

Світом, який, як і мистецтво, протиставляється жорсткій і абсурдній дійсності, стає сфера почуттів персонажів. Кохання утворює опозицію обмеженості міщанського світу, його псевдоморалі й заботонам. Відтак і у творах українських, і у британських письменників любовна тематика актуалізується в антагоністичній площині раціонального / чуттєвого, матеріального / духовного, суспільного / особистого тощо. Кохання як екзистенційна ситуація визначає внутрішню готовність індивіда подолати обмеженість буття, детермінованого об'єктивним світом. Перевагу коханню-пристрасті віддають персонажі з філістерським типом свідомості (Орловець, Звірятин, Кріч), тоді як рефлексуючі інтелігенти (Сквирський, Біркін) прагнуть віднайти цілісне почуття, у якому гармонійно поєднуються тілесне і духовне. Проживання кохання як процесу самопізнання і самовдосконалення ускладнюється або унеможливується через гендерні стереотипи, які панують в орієнтованому на знеособлення людини та нівеляцію її почуттів суспільстві.

Актом трансценденції для персонажів української і британської екзистенційної прози стає також переживання смерті як каталізатора людської суб'єктивності. Інтерпретація образів протагоністів здійснена у площині к'єркегорівського розрізнення екзистенційного та абстрактного мислителів як виразників протилежних підходів до розуміння світу – конкретного через абстрактне та абстрактного через конкретне відповідно. Переживаючи смерть Іншого, персонажі разом із почуттям вини активізують пошук власної ідентичності. Інтенсивність і глибина такого самопізнання корелює з різним сприйняттям смерті – як події (феномен смертності) або як межової ситуації (феномен смерті). Якщо для лікарів Каліна й Волтера смерть лише факт об'єктивної дійсності, а самогубство – вирок власній слабкості, відмова від «Я», то для Остапа Шаптали, Пашенка, Кітті, містера Рамзі смерть означає межову ситуацію. Осмислюючи свою кінецьність, вони утверджуються як особистості з розумінням необхідності свободи. Попри пріоритети різних видів свободи в прозі українських і британських письменників, їхні персонажі однаково трагічні. Усвідомлення неможливості суспільно-політичної свободи в умовах радянської

дійсності (у творах українських авторів) і свободи особистісної у просторі «безплідної цивілізації» (у британських) поглиблюють відчуття самотності й відчуження протагоністів.

Відчуття несвободи увиразнюється в опозиції Свій / Чужий у контексті гендерної проблематики в «Невеличкій драмі» В. Підмогильного і «Коханці леді Чатерлей» Д. Г. Лоуренса. Боротьба за власні почуття жінок-героїнь означених творів переростає у протистояння з міщанською мораллю їхнього оточення, яке нав'язує їм свої стереотипні уявлення про гендерні ролі. Це виливається в акт ствердження героїнями власної самості шляхом виходу за межі звичного, але такого, що не став «своїм», простору. Власний прихисток Марта в романі В. Підмогильного і Констанс у творі Д. Г. Лоуренса шукають у топосах, де щонайменше відчувається згубний вплив технократії (сакральний простір природи в Д. Г. Лоуренса) чи тоталітарної ідеології (національно марковані топоси української у В. Підмогильного). У такий спосіб у «Невеличкій драмі» автор відстоює тезу про невіддільність питань національної ідентичності і гендерного самоозначення для української жінки нового типу. Натомість Д. Г. Лоуренс наголошує на єдності для героїні тілесно-жіночого і материнського.

Ідея свободи самовираження у прозі доби міжвоєнної нерозривно пов'язана з проблемою фемінізму. Застосовуючи стильову призму психологічного імпресіонізму, Ірина Вільде в «Метеликах на шпильках» і Вірджинія Вулф у «Місіс Деллоуей» виформовують і тип нової жінки, і вічної жіночності поза віком. Дослідження образів Дарки і Клариси виявило спільну парадигму жіночого переживання світу, де віталістичні настрої перетікають у смуток і тривогу, засвідчуючи акт творення самототожності на новій основі. Важливим у названих текстах є акцент на внутрішній гетерогенності героїнь, які гармонійно поєднують риси фемінності і маскулінності, чутливості і раціоналізму, тілесного і духовного. Доведено, що і для Дарки, і для Клариси, попри різний вік і соціальний статус, визначальним є набуття автентичності та внутрішньої свободи – сутнісних чинників осягнення власного буття-у-світі.

Таким чином, говорячи про екзистенцію Особистості у світі, цей художній дискурс набуває в кожній із літератур своїх неповторних і водночас упізнаваних рис. Простір української екзистенційної прози міжвоєнної – це насамперед простір рефлексуючого інтелігента, який, усвідомлюючи ситуацію «розкручування» тоталітарного маховика репресій як замаху на його фізичне, духовне і моральне буття, сприймає трагізм незбутньої мрії про державницьке майбутнє України частиною своєї особистісної трагічної екзистенції. Натомість відчуження і самотність персонажа британської літератури, віддзеркалюючи наснажений традицією «меланхолійний» тип мислячого індивіда, постає внаслідок розуміння цивілізаційного, культурного й ідеологічного «звивуху» як ознаки сучасного світу. Загалом художня екзистенційність українського і британського письменства доби міжвоєнної 1) репрезентує поліваріантний і поліаспектний літературний дискурс, проблематика якого окреслюється концептами, що корелюють з основними положеннями екзистенціалістичної філософії; 2) знаменує новий етап актуалізації буттєвої проблематики в різних національних літературних традиціях; 3) охоплює широку жанрову парадигму інтелектуальної

прози; 4) є естетичним відрухом на нагальні суспільно-політичні, ідеологічні та духовні запити епохи.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ (МОНОГРАФІЇ)

Монографія

Екзистенційний дискурс в українській та британській прозі міжвоєнного періоду: Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М. 484 с.

Рецензії:

1. Лановик З. Б. Розпізнавання себе в іншому та іншого в собі (рецензія на монографію Девдюк Івони Василівни «Екзистенційний дискурс в українській та британській прозі міжвоєнного періоду»). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 2. С. 252–256.

2. Харлан О. Д. Компаративні візії екзистенційного дискурсу [Девдюк І. В. Екзистенційний дискурс в українській та британській прозі міжвоєнного періоду: Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М. 484 с.]. *Золота пектораль: Критика. Рецензії. Огляди*. 25.06.2020 URL: <https://zolotapektoral.te.ua/компаративні-візії-екзистенційного/>

3. Zhylenko I. R. Ukrainian and English Prose Works in the Light of Existentiality [Devdiuk I. V. Existential Discourse of the Ukrainian and British Prose Works of the Interwar Period. Ivano-Frankivsk: Publisher Kushnir H. M., 2020. 484 p.]. *Філологічні трактати*. 2020. Т. 12. № 1. С. 150–153.

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Девдюк І. Есе Станіслава Вінченца «Зустріч з хасидами» у контексті розвитку жанру. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Випуск 38-39. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2013. С. 277–280.

2. Девдюк І. Дискурс ескейпізму в англійській літературі перших десятиліть ХХ століття. *Іноземна філологія: український науковий збірник*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 73–79.

3. Девдюк І. Свіфтівські мотиви в романі О. Гакслі «Прекрасний новий світ». *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. Вип. 24. Ч. 1. С. 42–46.

4. Девдюк І. Образно-сміслові модифікації замкненого простору у повісті М. Хвильового «Санаторійна зона» та романі О. Гакслі «Жовтий Кром». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*: [зб. наук. ст.] [гол. ред. В. А. Зарва]. Бердянськ: БДПУ, 2017. Вип. XII. С. 144–151.

5. Девдюк І. Модерністський дискурс в англійській літературі перших десятиліть ХХ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*: [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. Бердянськ: БДПУ, 2017. Вип. XIII. С. 82–89.

6. Девдюк І. Гендерна проблематика в романах «Невеличка драма»

В. Підмогильного і «Коханець леді Чатерлей» Д. Лоуренса. *Прикарпатський вісник НТШ. Серія: Слово* / гол. редактор В. М. Мойсишин. Івано-Франківськ, 2018. № 4 (40)–2017, 3(47)2018. С. 452–461.

7. Девдюк І. Феміністичний дискурс у творчості Ірини Вільде та Вірджинії Вулф (на матеріалі циклу повістей «Метелики на шпильках» та роману «Місіс Делловей»). *Синopsis: текст, контекст, медіа*. 2018. № 2. С. 42–55. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/293>

8. Девдюк І. Екзистенційна самотність творчої особистості в українській та англійській прозі міжвоєнного періоду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Том 29 (68). № 4. С. 183–188.

9. Девдюк І. Модифікації міського простору в українській та англійській прозі міжвоєнного періоду: екзистенційний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018. Вип. 3. Т. 3. С. 96–101.

10. Девдюк І. Екзистенційне осмислення смерті в українській та англійській прозі міжвоєнних десятиліть // *Синopsis: текст, контекст, медіа*. 2019. Т. 25. № 2. С. 75–85. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/356>

11. Девдюк І. Екзистенціал «любов» у романах «Недуга» Є. Плужника й «Закохані жінки» Д. Г. Лоуренса. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 157–162.

12. Девдюк І. Критична рецепція екзистенційної прози міжвоєнних десятиліть в українському літературознавстві. *Філологічні трактати*. 2020. Т. 12. № 1. С. 17–28.

13. Девдюк І. Екзистенційний дискурс як предмет літературної компаративістики: теоретико-методологічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 29. Т. 2. С. 4–9.

Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

14. Девдюк І. Амбівалентність свого / чужого простору у романах «Невеличка драма» В. Підмогильного та «Коханець леді Чатерлей» Д. Лоуренса. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць* / гол. редактор І. В. Ступак: Серія Філологія. Одеса, 2017. Вип. 30. Т. 1. С. 102–105.

15. Девдюк І. Просторова експлікація кризового дискурсу в романах «Вальдшнепи» М. Хвильового та «Хоровод блазнів» О. Гакслі. *Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць*. Випуск LXX. Херсон: ХДУ, 2017. С. 139–142.

16. Девдюк І. Проблема свободи в антиутопічному дискурсі романів «Сонячна машина» В. Винниченка і «Прекрасний новий світ» О. Гакслі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки: [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]*. Бердянськ: БДПУ, 2018. Вип. 17. С. 78–86.

17. Devdiuk I. The Semantics of Space in the Novel “Crome Yellow” by Aldous Huxley. *Султанівські читання: зб. статей / редкол.: І. В. Козлик (голова) й ін. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2018. Вип. VII. С. 265–271.*

18. Девдюк І. Хронотоп війни у повісті «Карпатська ніч» Мирослава Ірчана та романі «Смерть героя» Річарда Олдінгтона. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія: Філологія. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 49–52.*

Статті в іноземних виданнях

19. Devdiuk I. The Conflict between Nature and Civilization in the Novel «Lady Chatterley's Lover» by David Lawrence. *Авангард науки. Международный научно-практический журнал.* Сатпаев: Атын Урпак, 2017. № 10(11). С. 26–29. URL: https://drive.google.com/file/d/16FUBSj_Kl3DA-98MOBvVYM0MMxh1Jk3dK/view

20. Девдюк І. Топос Дому в романах «Невеличка драма» Валер'яна Підмогильного та «Коханець леді Чатерлей» Девіда Лоуренса. *Spheres of Culture / Ed. by Ihor Nabytovych: [Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies]; Volume XVII. Branch of Ukrainian Studies of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin , 2018. С. 205–213.*

21. Devdiuk I. The Ontological Paradigm of London in the novels «Antic Hay» by A. Huxley and «Mrs. Dalloway» by V. Woolf. *European Journal of Humanities and Social Sciences.* Scientific journal. № 1. Vienna, 2019. P. 41–44. URL: https://ppublishing.org/upload/iblock/1e8/EJH-1_2019.pdf

22. Devdiuk I. City Existence in the Interwar English Literature. *Respectus Philologicus.* 2019. № 36 (41). P. 73–83. URL: <http://www.journals.vu.lt/respectus-philologicus/issue/current>

Статті в інших виданнях:

23. Девдюк І. У світі без ілюзій. Романи Е. Хемінгуея «Прощавай, зброе» та А. Камю «Сторонній» і «Чума» крізь призму екзистенціальних вимірів. *Зарубіжна література в школах України.* 2006. № 3 С. 6–9.

24. Девдюк І. Функціональність провідних персонажів у романі О. Гакслі «Прекрасний новий світ». *Диалог культур: лингвокультурологическая база гуманитарного образования.* Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, посвященої 45-літтю кафедри методики преподавания филологических дисциплин и 40-літтю міжнародного образования в СГУ-ТНУ. Симферополь: Издательство «ДОЛЯ», 2013. С. 174–176.

25. Девдюк І. Основні тенденції розвитку світової літератури 40–50-х рр. XX ст. *Зарубіжна література в школах України.* 2014. № 12. С. 43–45.

26. Девдюк І. Проблема трагізму буття у романі Е. Хемінгуея «Прощавай, зброе». *Zbiór raportów naukowych. «KNOWLEDGE SOCIETY»* (30.10.2014 – 31.10.2014). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. S. 12–14.

27. Девдюк І. Війна як художнє осмислення людського буття: роман Річарда Олдінгтона «Смерть героя». *Вісник Прикарпатського університету.*

Філологія. 2014-2015. Вип. 42–43. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. С. 230–234.

28. Девдюк І. Типологія просторової образності у повісті М. Хвильового «Санаторійна зона» та романі О. Гакслі «Жовтий Кром». *Літературознавчі студії: компаративний аспект (пам'яті докторів наук, професорів В. Г. Матвіїшина та М. В. Теплінського присвячується)*. Зб. статей. Вип. 5. Упорядники: І. В. Девдюк, А. М. Мартинець. Відп. ред. І. В. Козлик. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2017. С. 22–28.

29. Девдюк І. Ідейно-образна парадигма статичного простору в романах «Вальдшнепи» М. Хвильового та «Хоровод блазнів» О. Гаслі. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ*: зб. матер. VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з україністики (Мюнхен, 2–4 лист., 2017 р.). Мюнхен, 2018. С. 205–213. URL: <https://nbn-resolving.org/html/urn:nbn:de:bvb:19-epub-58184-7>

30. Девдюк І. Смерть як феномен людського буття – екзистенційно-філософський аспект. *Wiadomości o postępie naukowym i rzeczuwistych badaniach naukowych współczesności*: kolekcja prac naukowych «ΛΟΓΟΣ» z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, Kraków, 17 czerwca 2019 r. Kraków: OP «Europejska platforma naukowa», 2019. Tom 4. S. 51–53.

31. Девдюк І. Сюжетно-композиційна своєрідність роману О. Гакслі «Прекрасний новий світ». *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017)*: матеріали IV Міжнародної наукової конференції / відп. ред. Н. Я. Яцків. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2017. С. 103–106.

Тези наукових доповідей

32. Девдюк І. Синтез мистецтв у прозі Дж. Джойса. *Художні феномени в історії світової літератури: перехід мови в письменництво («Горизонт очікування»)*: Тези доповідей II Міжнародної наукової конференції. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 27–28.

33. Девдюк І. Гротескно-фарсова образність роману Олдоса Гакслі «Жовтий Кром». *Від смішного до великого: феномен комічного в літературі та культурі*: [зб. наук. матеріалів конференції (Бердянськ, 28–29 вересня 2017 р. / [гол. ред. О. П. Новик]. Бердянськ, 2017. С. 38–40.

34. Девдюк І. Топос «втраченого раю» в романі Д. Г. Лоуренса «Коханець леді Чатерлей». *«Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.» (II Мишуківські читання)*: матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Херсон. 13–14 жовтня 2017 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 141–144.

35. Девдюк І. Онтологічний конфлікт митця в романі «Смерть героя» Р. Олдінгтона. *International scientific and practical conference «Philology in EU countries and Ukraine at the modern stage»*: conference proceedings, December 21–22. Baia Mare: Izdevieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 122–125.

36. Девдюк І. Амбівалентна семантика урбаністичного простору в українській та англійській прозі міжвоєнного періоду. *«Троянди й виноград: феномен естетичного і прагматичного в літературі і культурі»*: [зб. наук. матеріалів конференції (Бердянськ, 27–28 вересня 2018 р. / [гол. ред.

О. П. Новик]. Бердянськ: БДПУ, 2018. С. 56–57.

37. Девдюк І. Сюжетно-композиційна своєрідність роману Р. Олдінгтона «Смерть героя». *«Сучасна філологія: теорія та практика»*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 7–8 листопада 2014 р / відп. ред. д-р філол. наук, проф. І. В. Ступак. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. С. 30–32.

38. Devdiuk I. Anti-urban tendencies in the novel «Lady Chatterley's Lover» by D. Lawrence. *Ціннісні орієнтири в мистецькому просторі – індивід і соціальний контекст: Програма і тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (9 квітня 2020 року)*. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. С. 29–30.

АНОТАЦІЯ

Девдюк І. В. Екзистенційний дискурс в українській та британській прозі міжвоєнного періоду. Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2020.

У монографії вперше досліджено типологічні особливості екзистенційного дискурсу в українській та британській прозі міжвоєнної (1918–1939). Обґрунтовано теоретико-методологічний інструментарій дослідження екзистенційного дискурсу в порівняльному аспекті. Уперше систематизовано літературно-критичну рецепцію прози буттєвої проблематики міжвоєнних десятиліть, простежено специфіку художньої актуалізації феномену екзистенційності в діячості. Екзистенційність визначено сутнісним компонентом ідіостилю українських і британських письменників.

Дискурсивний аналіз часопросторової екзистенції підвів до узагальнень щодо її зумовленості національною традицією художньої екзистенційності, жанровою природою тексту та індивідуально-авторською стильовою манерою. Виокремлено типові для української і британської прози міжвоєнної екзистенційні хронотопи, у яких актуалізовано онтологічні проблеми буття людини в просторі і часі в соціокультурному, геополітичному, національному, індивідуальному аспектах. Національною своєрідністю вирішення питань екзистенції у британській літературі визначено характерне для декадентської естетики заперечення дійсності. Натомість персонажі творів українських авторів проймаються також питаннями національно-культурної ідентичності. Локальні спостереження щодо української та англійської екзистенційної прози міжвоєнних десятиліть стали підґрунтям для висновків про її дискурсивну спорідненість у контексті загальноєвропейської художньо-аналітичної практики.

Ключові слова: екзистенція, дискурс, міжвоєнний період, типологія, філософсько-інтелектуальна проза, зрілий модернізм, екзистенціал, національна ідентичність, компаративний аналіз.

АННОТАЦИЯ

Девдюк. И. В. Экзистенциальный дискурс в украинской и британской прозе межвоенного периода. Монография.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2020.

В монографии впервые исследованы типологические особенности экзистенциального дискурса в украинской и британской прозе межвоенного периода (1918–1939). Обоснован теоретико-методологический инструментарий исследования экзистенциального дискурса в сравнительном аспекте. Впервые систематизирована литературно-критическая рецепция прозы бытийной проблематики межвоенного периода, прослежена специфика художественной актуализации феномена экзистенциальности в диахронии. Экзистенциальность определена сущностным компонентом идиостиля украинских и британских писателей.

Дискурсивный анализ пространственной экзистенции подвел к обобщениям о ее обусловленности национальной традицией художественной экзистенциальности, жанровой природой текста и индивидуально-авторской стилиевой манерой. Выделены типичные для украинской и британской прозы межвоенного периода экзистенциальные хронотопы, в которых актуализированы онтологические проблемы бытия человека в пространстве и времени в социокультурном, геополитическом, национальном, индивидуальном аспектах. Национальным своеобразием решения вопросов экзистенции в британской литературе определено характерное для декадентской эстетики отрицание действительности. Персонажи произведений украинских авторов проникаются также вопросами национально-культурной идентичности. Локальные наблюдения относительно украинской и английской экзистенциальной прозы межвоенных десятилетий стали основой для выводов об ее дискурсивном родстве в контексте общеевропейской художественно-аналитической практики.

Ключевые слова: экзистенция, дискурс, межвоенный период, типология, философско-интеллектуальная проза, зрелый модернизм, экзистенциал, национальная идентичность, компаративный анализ.

SUMMARY

Devdiuk I. V. Existential Discourse in the Ukrainian and British Prose Works of the Interwar Period. Monograph.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology on Specialty 10.01.05 – Comparative Literature. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2020.

The monograph summarizes for the first time the typological features of the existential discourse in the Ukrainian and British literature of the interwar period in the European context. The homogeneity of the categories «existentialism» and «discourse» with common dominants of «interaction» and «action» has been proved.

It motivated the appropriateness of their combination for describing individual artistic phenomena in the literature of different countries.

The study systematizes the critical and literary reception of the interwar existential prose, traces the specifics of the artistic actualization of the phenomenon of existence at different stages of the development of Ukrainian and British literature. The diachronic analysis of the peculiarities of the literary existence proved the writers' active appeal to the problems of human existence in the transitional periods of the cultural and historical development of mankind, marked by the phenomena of crisis. The prose of high modernism has been defined as a milestone in this process. It accumulated the tragic experience of the Ukrainian and British writers caused by the aftermath of the war, the revolution, and the dehumanization of the reality of the 1920s and 1930s on the whole. The most consistent signs of maturity have been traced in the psychological and intellectual literary prose which for the Ukrainian authors has become almost the only opportunity to express their own concerns, inspired by the disappointing realities of the totalitarian society.

The spatial and temporal organization is established as an important marker of the existentiality of the interwar prose. The discourse analysis of the works through the prism of the specifics of their chronotopes has proved its predestination by the national tradition of the artistic existence, the genre nature of the text, as well as the individual stylistic manner of the authors. The main models of chronotopes in the works of the Ukrainian and British writers are defined as «deformed», devoid of harmony absurd space; the chronotope of the city, the chronotope of war and the anti-utopian chronotope.

The typological research of the spatial models of the works of art stimulated the study of a person place in a specific existential situation, when the «I» either reaches a higher level of self-awareness, or falls into everyday existence, or abandons himself. Their manifestation has been traced in the thematic existentials of loneliness, creativity, love, death, reflecting the authors' moral, ethical and aesthetic visions, consistent with the existential modernist worldview.

The national aspect of the British authors' approach to the problem of artistic existence lies in the typical for decadent aesthetics the denial of reality, as opposed to the world of Beauty. The characters of the Ukrainian writers are also concerned with the issues of the national and cultural identity. Common for the characters is the state of alienation and loneliness in the hostile world. In the works of the Ukrainian authors it is caused by the imperial encroachment of the bolshevik regime on the authenticity of the Ukrainians, while in the English texts it is evoked by the personages' awareness of the irreversible destruction of the traditional moral and ethical values.

In the novels «A Little Drama» by V. Pidmohylny and «Lady Chatterley's Lover» by D. H. Lawrence, the feeling of the lack of freedom, manifested by the existentials of fear, loneliness, alienation etc., is represented in the semantic field of the opposition of Own/Alien in the context of gender issues. It has been observed that in Marta's conscious the gender equality is inseparable from the national identity, while for Constance the determining factors are bodily-feminine and maternal essences, which manifest her natural origin.

The study of the feminist discourse in the prose works «Butterflies on the Pins» by Iryna Vilde and «Mrs. Dalloway» by Virginia Woolf has revealed a common impressionistic and psychological style dominant, in the plane of which the authors' views are manifested. It has been proved that the main characters are characterized by their own feminine experience of the world with emotional and sensual dominant, where joy flows into sudden sadness, admiration – in bitter disappointment and despair. The most important for the heroines is achieving authenticity and inner freedom as necessary preconditions for making a free choice.

Thus, the artistic existence of the Ukrainian and British literature of the interwar period represents a multivariate and multifaceted literary discourse, the issues of which are outlined by the concepts that correlate with the basic tenets of the existential philosophy.

Key words: *existence, discourse, interwar period, philosophical and intellectual prose, high modernism, existential, national identity, comparative analysis.*